

YAKKOOTA ULFA IRRATTI RAAWWATAMAN: XIINXALA SEERAA FI RAAWWII SEERA YAKKAA RDFI

Muluqan Kaasahun Amid*

ABSTRACT

The FDRE Criminal Code has incorporated provisions that criminalize abortion except on those grounds permitted by the law. It also penalizes harmful traditional practices committed on pregnant women and publicity related to abortion. The provisions are designed for the dual purposes of ensuring the well-being of pregnant child and reproductive rights of women by preventing the perils that arise from pregnancy. This article examines the legal and practical problems that affect the effective application of the law. Accordingly, the paper addresses difficulties related to the issues of consent, ensuring criminal responsibility, snags derived from the nature of crime and the main limitations witnessed in the justice sectors in connection with the matter. The finding of the study divulges that, existence of legal gaps and problems, discrepancy of some provisions with the general principles of criminal law and sentencing, convolutions regarding its implementation and other related factors verges the apropos operation of the law. Finally, this article wraps up by recommending for further reforms.

SEENSA

Yeroo si'anaa yakkootni ulfa irratti raawwataman safuu hawaasaa, amantii, fayyaa, siyaasa, seeraa fi mirgoota namoomatiin walqabatani kan ilaalamani dha.¹ Fakkeenyaaf, gochi ulfa baasuu, safuu hawaasaa fi ilaalcha amantiiwwan garaa garaa keessatti akka badii yookin cubbuu lubbuu namaa irratti raawwatamuutti kan fudhatamu dha.² Kanaaf, karaa fudhatama hin

---

*LLB (Yunivarsiitii Jimmaa), LLM in Comparative Public Law and Good Governance (Yunivarsiitii Siivil Sarvisii Itoophiyaa), Yuunivarsiitii Mattuutti Barsiisaa Mana Barnootaa Seeraa, Teessoon Imeelii: Mulka2003@gmail.com. Gulaaltota barruu kanaa fi Obbo Andu'aalem Nasrootiif galatni barreessaan kun qabu guddaa dha.

¹ Technical and Procedural Guidelines for Safe Abortion Service in Ethiopia, *FDRE Ministry of Health*, 2006, F.6

² Meselu Kebede, *et al.*, "Tale of Heart: Deciding on Abortion in Ethiopia: Culture, Health and Sexuality", *An International Journal for Research, Intervention and Care*, Vol.14. No.4 (2012), F. 393-405

qabneen (ga'ilaan ala) ulfaa'uu fi erga ulfi uumamee booda akka bahu taasisuun ni balaaleffatama. Akka fayyaatti yeroo ilaallus, akkaataa hin malleen ulfa baasuun sababa du'a haadhooliitiif akka addunyaatti dhibbeentaa (%) 13, akka Gaanfa Afrikaatti immoo %18 kan gumaachu dha.³ Akka Itoophiyaattis seerri yakkaa bara 1996 bahe (kana booda, seera yakkaa) osoo hin bahiin dura barmaatilee miidhaa geessisaniin rakkooleen ulfa irratti raawwataman miidhaa olaanaa geessisaa turaniiru.⁴ Miidhaan du'a haadhoolii duraan %32 ture, erga seerri yakkaa tumaalee yakkoota ulfa irratti raawwataman ilaalchisee qabiyyee fooyya'e qabatee bahee eegalee hanga bara 2006 A.L.I'tti gara %6.9'tti gadi bu'eera.⁵ Kun immoo, fooyya'iinsa argameef seerichi gumaacha olaanaa akka qabu mul'isa. Haa ta'uu malee, yeroo ammaas taanaan ulfa addaan citu keessaa %70 ol of eggannoo malee fi namoota ogummaa isaa hin qabneen raawwata.⁶ Kana irraa kan hubatamu, rakkoon kun ammallee kan hin maqfamne ta'uu kan agarsiisu dha.

Kallattii siyaasaan yeroo ilaallamus gochaan seeraan alaa ulfaan walqabatu imaammata fayyaa fi baay'ina uummataa biyyoota adda addaa keessatti dhimma uwwisni kennamuuf ta'uu danda'eera. Kunis gochaan seeraan alaa ulfaan walqabatu galma gahiinsa kabajaa mirgoota daa'immanii fi dubartootaa mirkaneessuu, hojiirra oolmaa karoora maatii, madaallii baay'ina uummataa fi diinagdee eeguu, sadarkaa qulqullina jireenyaa fooyyessuu fi k.k.f irratti dhiibbaa kan qabu ta'uu irraa kan maddu dha.⁷ Paartilee siyaasaa biyya tokko keessa jiran jidduutti ulfa addaan kutuu hayyamu fi dhiisuun qabxii garaagarummaa uumu ta'ee yeroo dhiyaatu ni mul'ata.⁸ Kana irraa ka'uun biyyoota adda addaa keessatti, Itoophiyaa

³World Health Organization, *Unsafe Abortion: Global and Regional Estimates of Incidence of Unsafe Abortion and associated Mortality in 2008*, 6th ed, Geneva, 2011, F. 49.

⁴Gochaan ulfa baasuu of-eeggannoo hin qabne dubartoota hospitaala galuun ciisan (hospital admission) keessaa waantota sababa ta'an keessaa isa tokkoo fi sadarkaa 5^{ffaa} irratti kan argamu dha. Akkasumas haadhoolii du'an keessaa immoo %32 kan ta'aniif sababa akka ta'e qoraannoon ni mul'isa. (ጤና ጥበቃ ሚኒስቴር:የስነ-ተዋልዶ ጤና ስልጠና መመሪያ ለጤና ባለሙያዎች፣ 1997, F.138).

⁵Revised Technical and Procedural Guidelines for Safe Abortion in Ethiopia, FDRE Ministry of Health, 2nd ed, F. i

⁶Dalia Mortada, Ethiopia's Game-Changing Abortion Law, IRIN news, 8 August 2014 <http://www.irinnews.org/report/100463/ethiopia-s-game-changing-abortion-law><yeroo dhumaaf gaafa 03/04/2007 ilaalame>

⁷Heather D. Boonstra, *The Impact of Government Programs on Reproductive Health Disparities: Three Case Studies*, Guttmacher Policy Review(2008), Vol. 11, No.3, FF. 6-12

⁸Fakkeenyaaf, Ameerikaatti paartiin siyaasaa Dimokraat imaammata filannoo haadhaan ulfa baasuu hayyamu kan hordofan yoo ta'u, Paartiin Rippaablikaan immoo daa'imman ulfaa

dabalatee, haala seeraan hayyamameen ala ulfa baasuu fi ofirraa baasisuun yakka ta'uu danda'eera.

Haa ta'u malee, Itoophiyaa keessatti gochootni karaa seeraan alaa ulfa baasuu, garaa dubartii ulfaa sukkuumuu ykn urgufuu akka gochaa yakkaatti seeraan haalli itti dhorkaman yoo jiraatellee, qabatamaan namootni gochaa kana raawwatan adabamuuf carraan qaban baay'ee gadi aanaadha.⁹ Barruun kunis, yakkoota ulfa irratti raawwatamaniin walqabatee tumaalee seera yakkaa keessa jiranii fi ijoowwan kanaan hidhata qaban bu'uureffachuun, hanqinaalee gama seeraa fi raawwii jiran irratti xiinxala gaggeessa. Kana gochuufis barreeffamoota, seerotaa fi galmeewwan mana murtii xiinxaluun akkasuams ogeessotaa fi namoota dhimmi kun ilaallatu waliin af-gaaffii taasisuuf yaalameera.

Barreeffamichi kutaa afuritti kan gurmaa'edha. Kutaa 1^{ffaan}, ijoowwan waliigalaa ulfaan walqabatan; mirga daa'ima sadarkaa ulfaa irra jiranii ilaalchisee ejjennoo sanadoota mirgoota dhala namaa gara garaa fi muuxannoo biyyoota tokko tokkoo, gosa yakkoota ulfa irratti raawwatamanii fi haalawwan seera qabeessa ulfa addaan kutuuf dandeessisanii kan qabate dha. Kutaa 2ffaa fi 3ffaan immoo dhimmoota seeraa fi raawwii irratti qaawwota jiranii fi ijoowwan kanaan walqabatan kan xiinxalan yoo ta'u, kutaa 4ffaa fi inni dhumaa yaada guduunfaa fi furmaataa agarsiisun goolabama. Hundayyuu, tokko tokkoon mee itti haa deemnu.

1. YAADRIMEE WALIIGALAA

1.1. MIRGA DAA'IMMAN ULFAA ILAALCHISEE EJJENNOO SANADOOTA MIRGOOTA DHALA NAMA FI MUUXANNOO BIYYOOTAA

Daa'imman sadarkaa ulfaarra jiran ilaalchisee ijoon bu'uuraa deebii hin arganne daa'imman kunneen yoomii eegaluun mirga lubbuun jiraachuu qabu? gaaffii jedhu dha. Namootni yaada kennan gariin isaanii daa'imman yeroo ulfi uumame irraa eegalee mirga kana qabaachuu qabu jedhu. Gareen biraa immoo, mirga daa'ima ulfaa'ameef beekamtii kennuun mirga

---

mirga lubbuun jiraachu qabu jedhu (*Tsehai Weda, Abortion Law in Ethiopia: Comparative Perspective*, Mizan Law Review (2008), Vol.2, No.1 F. 10 ilaalaa).

⁹Mortada, *Olitti yaadannoo lak.6*.

bilisummaa jireenya dhuunfaa, lubbuu fi nageenya qaamaa haadhaa, keessattu shamarran umuriin isaanii gaa'ilaaf osoo hin gahiin ulfaa'anii sarba jedhu.¹⁰ Ejjennoo waadaalee mirgoota dhala namaa gara garaa sadarkaa addunyaatti taasifamanii yeroo ilaallu mirga daa'ima ulfaa'ameef beekamtii kan hin kennine yoo ta'ellee, mirga ulfa baasuus ifaan hayyamanii hin jirani.¹¹ Haa ta'u malee, waadaaleen tokko tokko daa'ima ulfaa'ameef haala ifa ta'een eegumsa seeraa kennaniiru.

Fakkeenyaaf, Waadaaleen Idil-Addunyaa Mirgoota Siivilii fi Siyaasaa (ICCPR) keewwata 6(5) jalatti adabbiin du'aa dubartii ulfaa irratti akka hin raawwatamne dhorkeera. Kunis daa'imni ulfaa dhala namaa ta'uu kan mul'isuu fi haadha irraa of danda'ee balleessaa yakka haadhaan raawwatame irraa mirga bilisa ta'uu isaa eegsisuuf kan teechifamedha.¹² Waadaan Mirgoota Daa'immanii (CRC) immoo, eegumsi seeraa barbaachisaan da'uumsa duraa eegalee daa'ima ulfaa'ameef godhamuu akka qabu kutaa seensaa keessatti tumeera. Kana malees, kew. 24(2d) jalatti eegumsi da'uumsa duraa haadhaaf godhamu qabu kun dantaa haadhaa fi daa'ima ulfaa'amee eeguuf kan yaadame dha.¹³ Dabalataan, Koreen Mirgoota Daa'immanii Mootummoota Gamtoomanii ulfa baasuun maloota ittisa ulfaa keessatti haammatamu akka hin qabne dhorkeera.¹⁴ Kunis daa'imman sadarkaa ulfaarra jiraniif eegumsi godhamuufi akka qabu kan akeeku dha.

Waadaalee Sadarkaa Ardiitti taasifaman yeroo ilaallu immoo Waadaan Mirgoota Dhala Namaa Ameerikaa keewwata 4 jalatti mirgi lubbuun jiraachu yeroo daa'imni ulfaa'ame irraa kaasee akka kabajamu tumeera.¹⁵

---

¹⁰Abby F. Janoff, *Rights of the Pregnant Child Vs. Rights of the Unborn Under the Convention on the Rights of the Child*, Boston University of International Law Journal (2004), Vol. 22, F.165.

¹¹Patrick J. Flood, *Does International Law Protect the Unborn Child?*, Life and Learning Journal (2008), vol.16, F.13

¹²*Akkuma Iffaa, F.7*

¹³United Nations Committee on Rights of the Child, CRC General Comment No. 7, Implementing Child Rights in Early childhood, CRC/C/GC/7/Rev.1, 2005, Paragraph 10, 20(a) fi 27(b)

¹⁴*Olitti yaadannoo lak.10, F. 188*

¹⁵Koomishiniin Mirgoota Dhala Namaa Ameerikaa garuu hiikaa keewwata kana irratti kenneen mirgi lubbuun jiraachu mirga daangaa-maleessa waan hin taaneef, fayyaa fi lubbuu haadhaa eeguuf ulfa baasuun akka eyyamamu murteesseera (Whose Right to life? Women's Rights and Prenatal Protection under Human Rights and Comparative law, Center for Reproductive Rights www.reproductiverights.org, <yeroo dhumaaf gaafa 25-04-2009 ilaalame>

Koomishiniin Mirgoota Dhala Namaa Awurooppaa immoo, Waadaa Mirgoota Dhala Namaa Awurooppaa keewwata 2(1) irratti hiikkaa kenneen mirga daa'ima ulfaa'amee eeguun mirga haadhaa waan daangessuuf, ulfa baasuun haala addaan hayyamamuu akka qabu murteesseera.¹⁶ Chaartarin Mirgoota Dhala Namaa fi Uummattoota Afrikaa immoo mirga daa'ima ulfaafis ta'e mirga ulfa baasuutiif beekantiin ifatti kenne hin jiru. Haa ta'u malee, Prootokooliin Mirgoota Dubartootaa Afrikaa (Maapputoo Protokool) haalawwan ulfa addaan kutuun eyyamamu kewt 14(2C) jalatti tumeera. Akka Chaartarii Mirgootaa fi Nageenya Daa'immanii Afrikaa kew. 30'tti immoo, kunuunsi addaa haadha ulfaaf godhamuu akka qabuu fi murtiin adabbii du'aa dubartii ulfaa irratti kennamuu akka hin qabne dhorkeera. Kun immoo, al-kallattin dantaa daa'ima ulfaa'amee eeguuf kan saxaxame dha.

Gama biraatiin, waa'ee eegumsa mirgoota daa'ima ulfaa'amee ilaalchisee biyyoota gidduutti muuxannoo gara garaatu jira. Biyyootni tokko tokko daa'imman yeroo ulfaa eegalee mirga lubbuun jiraachuu akka qaban seera isaanii keessatti haammachiisaniiru.¹⁷ Biyyootni biroo immoo mirga lubbuun jiraachu daa'ima ulfaa'ameef guutummaan beekantiin yoo kenname mirga fayyaa fi bilisummaa jireenya dhuunfaa haadhaa sarba waan ta'eef ulfa addaan kutuun haala addaan hayyamamuu akka qabu teechisu.¹⁸ Heerri biyya Keeniyaa kew. 26 immoo, Mirgi lubbuun jiraachuu yeroo daa'imni ulfa'ame irraa kaasee akka eegalu tumuun akka hambifannootti garuu haala addaan ulfa baasuun akka danda'amu hayyameera. Heerri Mootummaa RDFI waa'ee mirga lubbuun jiraachuu daa'ima kew. 36(1a) jalatti kan tumee jiru yoo ta'ellee tumaan kun daa'ima ulfaa'ame dabalachuu fi dhiisuun isaa adda bahee hin beekamu. Waa'ee ulfa addaan kutuus heerichi ifatti waanti kaa'e hin jiru.¹⁹ Haa ta'u malee, tumaa heerichaa kew. 36(4)'tti "gaa'ilaan alatti

---

¹⁶Akkuma 15^{ffaa}.

¹⁷Fakkenyaaf, Heerri biyya Chiilii kew. 19(1) fi kan Gu'aatemaala kew. 3 mirga lubbuun jiraachuu daa'ima ulfaa'ameef ifaan beekantii kennaniiru. Heerri biyya Ayerlaand kew. 40(3/3) fi Filippiins kew. II(12) immoo, daa'imman ulfaa'aman mirga lubbuun jiraachuu qabaachuu qofa osoo hin ta'iin, mirgi daa'ima ulfaa'amee mirga haadhaan walqixa akka ta'e tumaniiru. Naannoleen biyya Federaalaa Meeksikoo 16 ta'anis, heera naannoo isaanii irratti daa'imman ulfaa mirga lubbuun jiraachuu akka qaban teechisaniiru (Akkuma 16^{ffaa}).

¹⁸ Fakkeenyaaf, murtiin Manni Murtii Heeraa biyya Isloovakiyaa fi Manni Murtii Waliigalaa biyya Neeppaal haala addaan ulfa addaan kutuun akka danda'amu murteessan yaada kana ni cimsa (Akkuma 17^{ffaa}).

¹⁹ Ijoo kana ilaalchisee garuu, Heerichi kew. 35(9) irratti "dubartoonni sababa dahumsaatiin miidhaa isaan irra gahu ittisuu fi fayyummaa isaanii eegsisuuf kan dandeessisu ... odeeffannoo fi 'humna argachuuf' mirga qabu" jedha. Kunis, haadhooliin sababa ulfaatiin

ijjoollen ‘dhalatan’, fuudhaa fi heeruma irraa kan ‘dhalatan’ wajjin, mirga walqixa qabu’ yaadni jedhu daa’imman yeroo dhalatan irraa eegalee mirga akka qaban kan mul’isu dha. Seera Hariiroo Hawaasaa Itoophiyaa kew. 1 jalattis tumaan ‘namni guyyaa dhalate irraa eegalee mirga akka qabu’ tumee jiru yaada kana cimsa. Kana jechuun garuu daa’imman ulfaa’aman eegumsa seeraa hin qaban jechuu miti. Fakkeenyaaf, Seera Hariiroo Hawaasaa Itoophiyaa kew. 834 jalatti haala daa’imni ulfaa’ame itti dhaaluu danda’u teechifmeera. Kana malees, seerri yakkaa kew. 119 jalatti dubartii ulfaa irratti adabbiin du’aa akka hin raawwatamne ni dhorka. Tumaaleen seera yakkaa kew. 545 hanga 552 jiranis gochi ulfa baasuu haala seeraan hayyamameen ala yoo raawwate yakkaan akka gaafachiisu ni teechisu. Tumaaleen olitti caqasaman kunneen daa’imman ulfaatiif eegumsa seeraa kan taasisan akka ta’e ni hubatama.

Akka waliigalaatti, waadaalee fi waliigalteewwan mirgoota dhala namaa irratti taasifamanii fi muuxannoo biyyoota tokko tokkoo keessatti mirga daa’ima ulfaa’ameef beekamtiin kennamuu fi eegumsi seeraa barbaachisaan daa’ima ulfaa’ameef godhamu akka qabu ni hubatama. Haa ta’u malee, dantaa daa’ima ulfaa’amee fi haadhaa gidduutti walitti bu’iinsi (conflict of interest) yoo uumame kan haadhaa dursuu akka qabu ni agarsiisu. Kanaaf, mirgootni ulfaan walqabatan qaama mirgoota walhormaata fi saalaa keessatti haguugamanii argamu.²⁰ Qabiyyeen mirgoota saalaa fi walhormaataa kun mirgoota kudha lama (12) ta’an of keessatti kan haammatu dha.²¹ Mirgoonni kunniin heeraa fi seerota Itoophiyaa keessatti haala sadiin haguugamanii

---

miidhaan fayyaa ykn lubbuu irra gahu danda’u ittisuuf tajaajila fayyaa ammayyaa argachuu akka danda’anif beekamtii laachuuf akka ta’e ibsi Heeraa Mootumma RDFI ni mul’isa. (የእትዮጵያ ህገ-መንግስት ማብራሪያ፣ ክፍል 88-89 ነጠላ). Kun immoo al-kallattin, haala addaan dubartootaaf mirga ulfa addaan kutuu eyyamu isaa akeeka (የህገ-መንግስት ኮሚሽን፣ ከ51ኛ እስከ 88ኛ መደብኛ ስብሰባ ቃለ ጉባዔ፣ ጥርጣጥ 2፣ ኦገስት 2005, F. 247 ነጠላ)

²⁰Alyson G. Hyman, *et al.*, Woman-Centered Abortion Care: Reference manual, Chapel Hill, Ipas, 2005, F.4-5.

²¹Isaanis; mirga lubbuun jiraachuu, mirga bilisummaa fi nageenya qaamaa, mirga walqixxumma fi loogii hunda irraa bilisa ta’uu, mirga kabajamuu fi eegamuu jireenya dhuunfaa, mirga ilaalchaa fi yaada ofii bilisummaan qabachuu, mirga odeeffannoo fi baruumsaa, mirga filannoo gaa’ilaa, heerumuu ykn dhiisuu murteessuu fi mirga maatii karoofachuu, mirga daa’ima godhachuu ykn dhiisuu fi yeroo daa’ima itti godhatan bilisummaan murteessuu, mirga kunuunsaa fi eegumsa fayyaa, mirga argannoo saayinsii irraa fayyadamuu, mirga walgahuu fi hirmaannaa siyaasaa, fi mirga gidiraa fi kunuunsa hin malle irraa eegamuu haammata. (Akkuma 20^{ffaa})

argamu.²² Mirgoota kaan isaaniitiif ifaan seerotaa fi heeraan beekamtiin kennameera. Kaan isaanii immoo waliigalteewwan addunyaa Itoophiyaan fudhatte qaama seera biyyattii godhatteen kan haammatamani dha.²³Gama biraatiin immoo bu'ura heera RDFI kew. 13(2)'tiin tumaalee mirgootaa fi bilisummaawwan walhormaataa seera Itoophiyaa keessatti uwwisaman akkaataa tumaalee sanadoota mirgoota dhala namoomaa idil-addunyaa biyyattiin fudhatte wajjiin karaa walsimuun hiikkamuu kan qabani dha. Kanaaf, mirgootni walhormaataa, dhimma ulfaan walqabatu dabalatee, bu'ura sanadoota mirgoota dhala namaa biyyattiin fudhatteen kan hiikkoo argachuu qaban akka ta'e hubachuun barbaachisaa dha.

1.2. GOSOOTA YAKKOOTA ULFA IRRATTI RAAWWATAMAN

Seerri Adaba Yakkaa Itoophiyaa bara 1949 akka fooyya'uuf sababa kan ture keessaa tokko qabiyyeen seerichaa mirgaa fi dantaa dubartootaa fi daa'immanii eegsisuuf kan hin dandeessine ta'uu dha.²⁴Seerri yakkaa yeroo ammaa hojii irra jiru yakkoota ulfa irratti raawwataman bakka tokkotti haala gurmaa'ina qabuun (compiled) kan tume yoo ta'uu baatellee, haala raawwii gochichaa irratti hundaa'un; yakkoota lubbuu daa'ima ulfaa'amee irratti raawwataman (Seera yakkaa kew. 545-552), gochoota barmaatilee miidhaa dhaqqabsiisan (kana booda, GBMQ) ulfa irratti raawwataman (kew. 561-563), fi badii dambii darbuu amala gaarii irratti raawwatamu(kew.848) jalatti dhimmoota mirgaa fi dantaa dubartootaa fi daa'imman ulfaa'aman ilaallatan uwwiseera.²⁵

---

²²Ibrahim Idris, The Structure of Human Rights Regime of the FDRE constitution: Fundamental Rights and Freedoms: Proceedings of the Symposium on the Role of courts in the Enforcement of the constitution, 2000, FF.55-57

²³ Fakkeenyaaf, waliigaltee biyyattiin fudhatte keessaa mirga argannoo bu'aa saayinsii fayyadamuu ilaalchisee, akka CEDAW kew. 11(3) ti argannoo saayinsii fi teeknoloji irratti hundaa'uun seeronni mirga dubartootaa ilaallatan fooyya'uu akka qaban ni tuma. Mootummaan Itoophiyaas, akka Heera RDFI kew. 9(4) tiin tumaan kun qaama seera biyyatti waan ta'eef, kana raawwachuuf dirqama qaba.

²⁴ Seera Yakkaa Rippaablaka Dimokraatawaa Federalawaa Itoophiyaa, *Negaarit Gaazexaa Federaalaa*, Labsii Lakk. 414/1996, kutaa Seensaa, buufata 3^{ffaa}.

²⁵Yakkoota mata duree kana jalatti ibsaman irratti namootni hirmaatan akkaata tumaalee hirmaannaa yakkaa kutaa waliigalaa seera yakkaa (kew. 32-41) jala jiranii fi akkaataa kutaa addaa seerichaa keessatti tumaman kan yakkoota ulfa baasuu kew. 546(2) fi 547(1) tiin

1.2.1. Yakkoota Ulfa Baasuu

Seerri yakkaa jecha ‘ulfa baasuu’ jedhuuf hiikaa hin kennine.²⁶ Seerichi kew. 545 jalatti akka teechisetti ulfa baasuun sadarkaa hunda irrattii fi maloota garagaraa fayyadamuun raawwatamuu danda’u, akkaataa seeraan tumameen alatti, dhorkaa dha. Gochootni ulfa baasuu akka yakkaatti tumamanis, gocha ulfa baasuu dubartiin tokko ta’e jettee ofirratti raawwattu (kew. 546/1) fi gochaa ulfa baasuu namoota biraan raawwatamu (kew.547) dha. Akkasumas, balleessaa yakkaa hundeessuuf haalli adabbiin itti cimuu fi salphatu tumameera. Kunis, sababa himatamaan yakka akka raawwatuuf isa kakaase, ogummaa fayyaa qabaachuu ykn dhiisuu isaa irratti hundaa’uun adabbiin yeroo cimuu (kew. 548), haalotni adabbii salphisaa immoo gocha ulfa baasuu dubartii ulfa hin qabne irratti raawwachuuf yaaluu (kew.549) fi ulfa dubartiin ofirraa baasistu sababa hiyyummaa garmaleen (kew. 550) yoo ta’e dha. Haalotni addaa adabbii salphisaa kunneen yeroo jiran manni murtii bu’ura tumaa seera yakkaa kew. 180 tiin adabbii salphisuu akka qabu tumameera.

1.2.2. Gochoota Barmaatilee Miidhaa Qaqqabsiisun (GMBQ) Yakka Ulfa Irratti Raawwataman

Biyya kana keessatti GBMQ gara garaatu dubartii ulfa irratti raawwatama.²⁷ Yakkootni GBMQ ilaallatan seera adaba yakkaa bara 1949 jalatti of danda’anii hin tumamne. Yakkichi seera yakkaa ammaa keessatti of-danda’ee akka teechifamu kan barbaachiseef, miidhaa sababa gocha kanaan dhufan adda baasuun dhimmichi xiyyeeffannoo gahaa akka argatuufi dha.²⁸ Seerri yakkaa kun akkaataa cimina miidhaa dhaqqabe irratti hundaa’uun

---

yeroo gaafataman, yakkoota GBMQ ulfaa irratti raawwatamu immoo kew. 569 jalatti akkaata hirmaannaa fi cimina miidhaa qaqqabee irratti hundaa’uun yakkaan ni gaafatamu.

²⁶Haa ta’uu malee, jechoota ulfa baasuu (abortion), ulfa addaan kutuu (termination of pregnancy) fi yakkoota ‘*lubbuu*’ hin dhalanne irratti raawwatu (crime against ‘life’ unborn) jedhu wal keessa fayyadameera.

²⁷ Isaan keessaas; ulfaa’uu dubartii iccitiin qabuu fi yeroo dahuumsa ishee immoo laga biratti geessanii gatuun hojii dahuumsaa ofii isheetiin akka raawwattu gochuu, soorata ijaarsa qaamaaf barbaachisaa ta’an yeroo ulfaa dhoorkachuu, garaa dubartii ulfaa sukkuumuu fi hurgufuu fi k.k.f darbanii darbanii ni raawwatamu.(*Olitti yaadannoo 4, FF. 165-167*)

²⁸የኢትዮጵያ ፌዴራላዊ ዲሞክራሲያዊ ሪፐብሊክ የተሻሻለው የወንጀል ህግ ሐተታ ዘምክንያት, kan hin maxxanfame, 1998, F.266.

miidhaan lubbuu dubartii ulfa taate irra yoo gahe kew. 561(1) (A) ykn (C) jalatti, miidhaan qaamaa yoo gahe immoo kew. 562(1) (A) ykn (C) jalatti gaafachiisuu danda’u. Kana malees, ciminaa fi gosa miidhaa qaqqabe irratti hundaa’ un tumaan yakkoota daddabalamaa raawwatiinsa ni qabaatu.²⁹

1.2.3. Tooftaawwan Ulfa Baasuu Beeksisuu (kew. 848)

Seerri yakkaa kew.848 haala seeraan hayyamameen ala, malootaa fi oomishoota ulfa baasuuf hojjetaman beeksisuu ykn gurguruuf gaafachuu fi ifaan (publicly) tajaajila ulfaa baasuu kennuuf gaafachuun yakka akka ta’e tumeera.³⁰

1.3. HAALAWWAN ULFA ADDAAN KUTUUN SEERAAN HAYYAMAME

Akka Qajeelfama Ulfa Addaan Kutuu (kana booda, QUAK) Ministeera Eegumsa Fayyaatiin bara 1998 bahee fi bara 2006 fooyya’een, “*ulfa baasuu jechuun guyyaa dubartiin ulfaa lagu idilee dhumaa (last normal menstrual period) argitee kaasee, ulfa torban 28 gadii addaan kutuudha. Yeroon laguun dhumaa argame hin beekamne immoo daa’ima ulfaatina giraama kuma tokkoo gadiirratti kan raawwatudha*”³¹; jedheera. Ulaagaan daangaa yeroo

---

²⁹ Sababa GBMQ tiin lubbuu fi qaama dubartii ulfa irra miidhaa dhaqqabu ilaalchisee haalli ulfaataa (aggravated cases) jedhamee tumame hin jiru. Haa ta’uu malee, cimina miidhaa dhaqqabuu bu’ureffachun; yakkichi lubbuu irratti miidhaa yoo qaqqabsiise, seera yakka kew. 561(2) fi 543 jalatti, fi miidhaa qaama irratti yoo qaqqabsiise immoo kew. 562(2) fi 559 jalatti, yakka daddabalmoon gaafachiisu danda’a. Gama biraan, haallan adabbii salphisan yemmuu ilaallu, yakkoota GBMQ’tiin lubbuu ykn qaama dubartii ulfaa irra miidhaan yoo gahe, manni murtii bu’uura seera yakkaa kew. 563’tiin akeekkachisaan bira darbuu akka danda’u tumeera.

³⁰Seerri yakkaa kun, tumaa seera adaba yakkaa duraanii kew. 802 (A) jalatti yakkummaa maloota ulfa ittisu beeksisuu haqera. Kew 802(A) seera adaba yakkaa bara 1949, gochaa maloota ittisa ulfaa maxxansuu, beeksisuu, uummataaf agarsiisuu, namootaaf erguu fi gochoota kana fakkaatan namni raawwate adabbii qarshii ykn hidhaa ji’a tokko hin caallen adabama ture. Yeroo ammaa garuu maloota ittisa ulfaa kana fayyadamuunis ta’e, beeksisuun qabiyyee mirga walhormaata dhugoomsuu keessaa tokko kan ta’ee fi sagantaa tajaajila karoorra maatii galmaan gahuu keessattis shoora olaanaa waan qabuuf qaamoolee mootummaan ta’e miti mootummaan ni jajjabeeffama.

³¹ Olitti yaadannoo lak.4, F.138; Olitti yaadannoo 5, F.3 ilaalaa (Hiikaan kan Barreessaati)

dhumaa ulfa addaan kutuun itti hayyamamu kun muuxannoo biyyoota addunyaa keessatti garaagarummaa qaba.³²

Biyyootni addunyaa haala qabatamaa biyya isaanii keessa jiru bu'uureffachuun sababootni ulfa addaan kutuuf hayyaman; lubbuu haadhaa baraaruf, fayyummaa haadhaaf, ulfa sababa dirqisiisanii gudeeduun ykn wal quunnamtii saalaa firoota gidduutti raawwatameen uumame, rakkoo hir'ina uumama ulfaa, rakkoo diinagdee ykn hawaasummaa fi fedhii ykn gaaffii dubartittii qofaan akka ta'edha.³³ Akka Seera Yakkaa RDFI'tti immoo, ulfa baasuun akka qajeeltootti yakkadha. Haa ta'u malee, haalotni addaa seera yakkaa kew. 551 jalatti teechifaman yoo jiraatan ulfa addaan kutuun ni danda'ama. Sirna raawwiiisaa fi adabbiin sirnicha cabsuun hordofsiisu kew.552 jalatti tumameera.

A. Ulfa sababa dirqisiisanii gudeeduutiin ykn walquunnamtii saalaa firoota gidduutti raawwatamuun uumamu (Kew. 551(1) (A): Ulfi sababa dirqisiisanii gudeeduutiin ykn walquunnamtii saalaa firoota gidduutti raawwatamuun uumamu addaan kutuun haalawwan ulfa addaan kutuun itti hayyamamu keessaa tokko dha.³⁴ Ulfi gochoota armaan oliin uumamu jecha miidhamtuun kennitu qofaan mirkanaa'a. Kunis, akka ragaatti galmees yaalaa miidhamtuu irratti galmeessama.³⁵ Yeroo kana, miidhamtuun akkaata raawwii gochichaa fi eenyummaa nama gochaa kana raawwatee ibsuun ishee hin barbaachisu.³⁶

³² Fakkeenyaaf, guyyaan laguu idilee dhuma mul'ate kaasee biyya Turkiitti torbee 10, Tuniiziyaatti torbee 12, Jaappani fi Raashiyaatti torbee 22, fi Ingliizzitti hanga torbee 24'tti dha. (Tsehai, *Olitti yaadannoo 8, FF. 11-16*)

³³ WHO, Safe Abortion: Technical and Policy Guidance For Health Systems, 2nd ed., 2012, F. 25.

³⁴ Seerri yakkaa kun yeroo tumamu sababa bu'uureffatame sanadni agarsiisu (የወንጀል ህግ ሐተታ ዘምክንያት) akka jedhutti, sababiin haala kana hayyamuun barbaachiseef, gochaa dirqisiisanii gudeedu raawwatamuun ulfa uumamu miidhamtuun dirqamaan baadhu jechuun dabalataan rakkoo biraaf ishee saaxiluu dha. Akkasumas, ulfi quunnamtii saalaa fira irraa uumame osoo hin barbaadamiin kan dhufu dha. Mucaan kun yoo guddates, gochi kun miidhaa sadarkaa 2^{ffaa} (secondary victimization) saaxiluu waan danda'uf fedhiin ulficha addaan kutuun akka danda'amu seerichi beekamtii kenneera (*Olitti yaadannoo 28, F.261*).

³⁵ *Olitti yaadannoo lak.5, F.8.*

³⁶ *Akkuma 35^{ffaa}.*

- B. Fayyummaa Haadhaa ykn Daa'ima Ulfaa'amee (Kew. 551/1B):** ulfichi kan itti fufu yoo ta'e lubbuu haadhaa fi ulfichaa irratti ykn fayyaa haadhaa irratti balaa kan hordofsiisu yoo ta'e, ulficha addaan kutuun ni eyyamama. Fayyummaan haadhaa, fayyummaa qaamaa ykn sammuu ta'u danda'a. Miidhaan kun jiraachu ogeessa fayyaan mirkana'a. Ogeessi dubartii ulfaa kana qorannoo barbaachisaa akkaataa madaalli beekumsa fayyaa fi qajeelummaadhaan (good faith), itti fufuun ulfichaa haadha ykn daa'ima ulfaa'ame irratti miidhaa fiduu akka danda'u mirkaneessuu qaba.³⁷
- C. Ulfichi Hanqina Qaamaa Fayyuu hin Dandeenye Qabaachuu (Kew. 551/1C):** Kunis ogeessa fayyaan, qorannoo barbaachisaan erga godhame booda ulfichi hir'ina qaamaa ykn rakkoo jeenetikii akka qabu yoo mul'ate, ulficha addaan kutuun ni danda'ama.
- D. Dubartiin Ulfoofte Hir'ina Fayyaa Qabaachu ykn Ijoollee Ta'uu (Kew. 551/1D):** Dubartiin ulfoofte hir'ina qaamaa ykn sammuu qabaachuun, gaa'ilaaf kan hin geenye ta'uun daa'ima dhalatu guddisuuf qophii sammuu ykn qaamaa kan hin qabne yoo taate, ulficha addaan kutuu dandeessi. Ulaagaan namni tokko hir'ina qaamaa ykn sammuu qabaachuu kan madaalamu hojii idilee guyyaa guyyaan raawwatamu dubartiin kun hojjechuu yoo dadhabdedha. Kunis, qorannoo ogeessa yaalatiin qulqulla'a.³⁸ Umuriin shamarree 18 gadi ta'u immoo, umurii kaardii yaala ishee irratti guutame qofaan mirkanaa'a.³⁹
- E. Balaan ulfaataafi yeroo hin kenninee fi maqsamuu hin dandeenye yoo mudatu (hojii wal'aansa yaalaa ariifachiisaa osoo hin dabalatiin) (Kew. 551/2):** Tajaajilli yeroo kana kennamu akka haala dirqisiisaa humnaa olii (Necessity) kew. 75 tti kan fudhatamuu fi si'ayinaan akkuma dubartiin kun fedhii kenniteen raawwatamuu akka qabu QUAQ tumeera.⁴⁰

---

³⁷Akkuma 36^{ffaa}.

³⁸Akkuma 37^{ffaa}, F.10

³⁹Akkuma 38^{ffaa}.

⁴⁰Akkuma 39^{ffaa}. Ibsa waa'ee haala dirqisiisaa ilaalchisee Dejene Girma Janka, *A Handbook on the Criminal Code of Ethiopia* (Printed by Far East P.L.C, 2012), FF.100-104 fi Philiphe

Sirna Qajeelfama Ulfa Addaan Kutuu Ministeerri Eegumsa Fayyaa baase armaan olii namni cabse kamiyyuu adabbii maallaqaa qarshii kuma tokko hin caalleen yookiin hidhaa salphaa ji'a sadi hin caalleen akka adabamu Seerri yakkaa kew.552 (3) tumeera.

2. YAKKOOTA ULFA IRRATTI RAAWWATAMANIIN WALQABATEEQAAWWAA SEERAA FI RAKKOO RAAWWII MUL'ATU

Mata dureen kun dhimmoota gurguddaa lama irratti xiyyeeffata. Isaanis: ulfa ilaalchisee qaawwa seeraa ulaagaa fedhii kennuu fi itti gaafatamummaa yakkaa mirkaneessuun walqabatani mul'atan irratti xiinxala gaggeessa.

2.1. DHIMMOOTA ULAAGAA FEDHII YKN HAYYAMA BARBAADAN

Jecha fedhii jedhu kuusaan jechoota seeraa *Black Law* akka hiikeetti “*Consent;- agreement, approval, or permission as to some act or purpose especially, given voluntarily by competent person*”⁴¹ jedheera. Akka hiikaa kanaatti, fedhiin walta'iinsa kaka'umsa walaba ta'e irra dhufuu qaba. Akkasumas, fedhii kana kennuuf gahumsa qabaachuun barbaachisaa akka ta'e mul'isa. Ulfa ilaalchisee ulaagaan fedhii ija seeraan kallattii gara garaan ilaalamuu danda'a. Kana keessaas tokko tokko akka armaan gadiitti ilaalla.

2.1.1. Ulfa Hin Barbaadamne Addaan Kutuu

Ulfi hin barbaadamne karoora malee, gaa'ila fi gaa'ilaan alatti uumamuu danda'a. Miseensota Mootummoota Gamtoomanii keessaa harki 1/3^{ffaan} ulfa hin barbaadamne fedhiin baasuun akka danda'amu hayyamaniiru.⁴² Kunis biyyoota tokko tokko keessatti fedhii dubartittii qofaan yeroo raawwatu, biyyoota biroo keessatti immoo fedhii abba warraa ykn maatii akka

---

Graven, *An Introduction to Ethiopian Penal Law* (Oxford University Press,1965), F.208 ilaalun ni danda'ama.

⁴¹ Black's Law Dictionary (Westgroup-St Paul Publisher,USA, 7th ed.,1999), F.300.

⁴²Alyson G.Hyman, *Olitti yaadannoo lak.20, F. 13 ilaala.*

ulaagaatti gaafatu.⁴³ Ulfi fedhii qofaan bahu biyyoota baay'ee keessatti daangaa yeroo murtaa'e qofa keessatti raawwata.⁴⁴ Akka Itoophiyaatti immoo, Seerri yakkaa RDFI, ulfa hin barbaadamne addaan kutuuf ifaan beekamtii hin kennine.

Haa ta'u malee, raawwii seera kanaa yeroo ilaallu seerichi kara alkallattii ta'een beekamtii kan kenne fakkaata. Kunis, akka seera yakkaa kew. 551(1) (A) jalatti teechifame dubartiin yookin shamarreen ulfa addaan kutuu barbaaddu '*humnaan gudeedame ykn fira irraan ulfaa'e*' jechuun ishee gahaadha. Jecha kana ragaa biraan mirkaneessuun hin barbaachisu. Akkasumas, akka kew. 551(1D) tiin immoo umuriin dubartii ulfa addaan kuttuu 18 gadi ta'uu mirkaneessuuf, umurii kaardii yaalaa ishee irratti guutame qofa ilaaluun gahaa dha.⁴⁵ Kana irraa kan hubannu, imaammata seericha duuba jiru hin gaafatiin (don't ask policy) yaada jedhu kan hordofu ta'uu akeeka. As irratti, kaayyoon tumaa seerichaa bu'aa bayii gochicha ragaan mirkaneessuu hambisuun ulfa baasuu of-eeggannoo hin qabne ittisu fi iccitii dhimmicha eeguufidha. Haa ta'u malee, keewattoonni kun ulfa hin barbaadamne addaan kutuuf mala akka dawoo yookin riqichaatti tajaajiluu danda'u.⁴⁶ Sababni isaas, jecha dubartittiin kennite qofaan (mere statement) ulficha addaan kutuun gahaa waan ta'eef, dubartiin ulfa hin barbaadamne gaa'ila ykn gaa'ilaan alatti uumame baasisuu barbaadde '*dirqiin gudeedame ykn fira irraan ulfaa'e*' jechuun salphaatti ulficha addaan kuchisiisu dandeessi.QUAK ogeessi yaalaa xiinxala biraa akka hin gaggeessine ifaan

---

⁴³WHO, *Olitti yaadannoo lak.33,F.68.*

⁴⁴Fakkeenyaaf, Manni Murtii Waliigala Ameerika Bara 1973ALA dhimma galmee *Roe vs Wade* gidduutti murtii kenneen, ulfa addaan kutuu marsaa sadiitti qoodeera. Marsaa 1^{ffaa} (1st trimester) guyyaa lagu idilee dhuma mul'atee kaasee hanga ji'a sadiitti fedhii haadhaa qofa irratti hundaa'uun ulficha addaan kutuun ni danda'ama.Marsaa 2^{ffaa}, ji'a 3^{ffaa} hanga 6^{ffaa} gidduu immoo fayyummaa haadhaa eeguuf qofa yoo ta'edha. Marsaa 3^{ffaa}, ji'a 6^{ffaa} hanga dahumsaa jiru immoo, carraan lubbuun jiraachu daa'ima ulfa olaanaa waan ta'eef, lubbuu haadha baraarsuuf yoo ta'e malee, ulficha tasuma addaan kutuun hin eyyamamu jechun murteessera(Viki C. Jackson et al., *Comparative Constitutional Law*, 2nded, Foundation Press, 2006, F.23).

⁴⁵Asirratti, dubartiittin umuriin ishee hammam iyyuu yoo taate, ykn ogeessi yaalaa yoo shakke qulqulleeffachuun isa irraa hin eegamu.Sababiin isaa; QUAK, ogeessi yaalu ragaa dabalataa gaafachuu akka hin qabne dhorkeera (*Olitti yaadannoo 5, F.10 ilaala*).

⁴⁶ Dalia Mortada, Doctors in Ethiopia are looking past their religious beliefs on abortions to save lives <http://www.pri.org/stories/2014-09-01/doctors-ethiopia-are-looking-past-their-religious-beliefs-abortion-save-lives> <yeroo dhumaaf gaafa 08/06/2008 ilaalame>.

dhorkuun isaa immoo qaawwaa kana bal'iseera.⁴⁷ Rakkoon qabatamaan dhaabbilee fayyaa keessatti mul'atus kanuma.⁴⁸ Kunis kan agarsiisu, seerichi nama dhuguma miidhamee fi hin miidhamne adda baasuuf ulaagaan kaa'e waan hin jirreef, ulfa hin barbaachifne addaan kutuuf kara alkallattii ta'een beekamtii kan kenne fakkaata.

Gochi kun dantaa daa'ima ulfaa'amee kan sarbu dha. Waadaa Mirgoota Daa'immanii kutaa seensaabuufata ^{9^{ffaa}} jalatti daa'imni osoo hin dhalatiin dura of-eeggannoo addaa fi kunuunsi barbaachisaa godhamuufi akka qabu mirga teechifame kan cabsu dha.⁴⁹ Tumaan seera yakkaa kun garuu mirga daa'ima ulfaa'amee kana hubannoo keessa kan galche hin fakkaatu. Kun immoo dabalatan kabajaa fi miira namummaa (humanity) kan gadi buusuu fi tokkummaa maatii illee booressuu danda'a. Akkasumas, ogeessonni fayyaa tokko tokko akka jedhanitti, galmee ulfa addaan kutuu harka caalaa keessatti sababni ulfi addaan cituuf dirqisiisanii gudeeduu raawwatameen ulfa uumame ta'uu dha.⁵⁰

2.1.2. Daa'imman Umurii 18 Gadii Ulfa Addaan Kutuuf Fedhii Kennuu⁵¹

Daa'imni umurii 18 gadii yoo ulfoofte ulficha addaan kutuu akka dandeessu seerri yakkaa kew. 551(1D) ni kaa'a. Haa ta'uu malee, ulficha addaan

⁴⁷Olitti yaadannoo lak.5 afaan Amaariffaa lakk. 6(F.8-10) ykn Hiika Afaan Ingiliffaa, FF.6-7.

⁴⁸Dalia, Olitti yaadannoo lak.46.

⁴⁹ Waadaa kana Itoophiyaan waan fudhatteef akka Heera RDFI kew. 9(4) qaama seera biyya kanaati. Kanaaf, biyyi kun tumaa kana hojii irra oolchuuf dirqama qabdi.

⁵⁰Dalia, Olitti yaadannoo lak.6.

⁵¹Akka addunyaatti waggaa waggaa daa'imman umurii 18 gadii, Miiliyeena 15(kudha shan) ta'an daa'ima godhatu. Miiliyeena 4(afur) kan ta'an immoo gocha ulfa baasuu raawwatu(Zerai Kasaye, "Sexual Experiences and Their Correlates among Jimma University Students", Ethiopian Journal of Health Science (2005), Vol. 15, No. 1, F.2).Kana malee, carraan du'a haadholii shamarran umuri 15 fi isaa gadi sababa ulfa fi daa'ima godhachun dhufu olaanaa dha. Akka Itoophiyaatti,dubartoota miidhaa fiistullaaf saaxilaman keessaa parsantaan 50% ol daa'imman umurii 18 gadii akka ta'e WHOon baasera. Kunis rakkoo ulfa irraa madduun akka ta'e dabalataan ibseera.(Bulletin of the World Health Organization, Adolescent Pregnancy: A Culturally Complex Issue <http://www.who.int/bulletin/volumes/87/6/09-020609/en/><yeroo dhumaaf gaafa 08/06/2008 ilaalame>. Akkasumas, gabaasa Mootummoota Gamtoomanii (UN) bara 2005 ALA baaseen daa'imman biyya kana keessatti ulfaa'anii fi haadha ta'an ilaalchisee naannoo naannootti garaagarummaa bal'aatu jira(CRC/C/129 add.8, Aprill 2005, F.41 ilaala).

kutuuf maatii moo daa'ima kanatu fedhii kennu qaba kan jedhu seerri kun adda hin baasne. Kana ilaalchisee shamarreen ulfaa umuriin ishee 18 gadi taate fedhii isheetin ulfa addaan kutuu akka dandeessu QUAK ni teechisa. Kanaaf fedhii guddistoota ykn maatii shamarree kanaa hin barbaachisu.⁵² Keewwatni kun kan saxaxame rakkoolee daa'ima ulfoofte kana karaa maatiin mudachuu danda'an irraa ittisuu fi iccitii dhimmichaa eeguufidha. Akka safuutti, shamarreen gaa'ilaan alatti yoo ulfoofte ulficha baasisuun akka cubbuutti waan ilaalamuf, maatiin daa'ima kanaa kabajaa fi maqaa gaarii isaani eeguuf namicha ulfeesse shamarree kana akka fuudhu taasisuun baadiyyaa keessattii baratamaa dha.⁵³ Kun immoo daa'ima kana rakkoo fayyaa, qaamaa fi xinsammuu garaa garaaf saaxila. Kanaaf, seerichi dantaa daa'imaa isa olaanaa (best interest of child) eeguuf, fedhii daa'ima kanaa qofaan akka ta'u hayyameera. Akkasumas, daa'imman maatii hin qabnee fi karaa irra jiraatan rakkoo kanaaf hunda caalaa saaxilamo waan ta'aniif dhimma kanaan walqabate fedhiin qaama 3^{ffaa} ni barbaadama yoo ta'e, shamarran kun ulfa baasuu of-eegganno hin qabne akka raawwataniif qaawwaa waan uumuuf, furmaata si'ayinaa fi bu'aa qabeessumma qabu kennuuf qajeelfamichi hayyameera.⁵⁴

Haa ta'uu malee, tumaan QUAK kun, tumaa Seera yakkaa kew. 547(2) waliin bakka itti wal hin simne ni qaba. Kunis, akka seera yakkaa kew. 547(2) tti "*Gochi ulfa baasuu kan raawwatame dubartiin ulfoofte sun kan hin hayyamne yookiin 'hayyama ishii kennuuf yommuu hin dandeenyetti yoo ta'e'... adabbii hidhaa cimaa waggaa 3 hanga waggaa 10 gahuun adabama*" jedha. Asirratti, jechi "*dubartiin ulfoofte... hayyama ishee kennuuf yommuu hin dandeenyetti*" jedhu, daa'ima umurii 18 hin geenye ni dabalata. Akka hiikaa kanaatti, fedhii daa'ima ulfoofte qofaan ulficha addaan kutuun yakkaan gaafachisu danda'a. Gama biraan, QUAK shamarran umurii 18 gadi ta'an, ulfa addaan kutuu yoo barbaadan, fedhii kennuuf gahumsa guutuu akka qaban tuma.

---

⁵²Olitti yaadannoo lak.5, F.11.

⁵³Alula Pankrust, et al. *Child Protection and Harmful Traditional Practices: Female Early Marriage and Genital Modification in Ethiopia*, Development in Practice (2012), Vol.22, No.4, F.512.

⁵⁴James Hoot et al., *Voice Seldom Heard: Child Prostitutes in Ethiopia*, Journal of Children and Poverty (2007), Routledge Publisher, Vol .12, No.2, 2007, FF. 138-140 <http://dx.doi.org/10.1080/10796120600879558>.

Akka yaada barreessaatti, dhimmoota kana walitti araarsuuf, walitti dhufeenya tumaa seera yakkaa kewwata 547(2), 551 fi QUAK ilaaluun ni barbaachisa. Seerri yakkaa keewwatni 551 hambifannoo (exception) tumaalee isaa olii akka ta'e keewwata 545(1) irraa hubachuun ni danda'ama. Keewwatni 545(2) immoo yakki ulfa baasuu, haadha ulfaan ykn nama biraan akka raawwatamuu danda'u ibsa. Bu'uuruma kanaan, seerri yakkaa haala yakki kun dubartii ulfaa fi nama biraan raawwatamu, kew. 546 fi 547 irratti, duraa duuban tumeera. Kanaaf, hundeen kew. 547, tumaa waliigala kew. 545/2 irraa kan maddu waan ta'eef akka qajeeltootti(principle) fudhachuu dandeenya. Haalli ulfa addaan kutuu kew. 551(1) (D) irratti hayyamame immoo hambifannoo kew. 547(2) ta'uu nu hubachiisa. Gama biraan, walitti dhufeenya kew. 547(2) fi QUAK qaban ilaaluun dura, walitti dhufeenya kew.551 fi QUAK qaban ilaaluun barbaachisaadha. Kanas, kan walitti nuu firoomsu tumaa seera yakka kew. 552(1) dha. Akka tumaa kanaatti,

Bu'uura haalawwan armaan olitti kew. 551 jalatti tarreeffamaniin sirna ulfi addaan itti citu, haala mirga dubartoota ulfaa hin tuqneen Ministeerri Eegumsa Fayyaa ... qajeelfama ni baasa.

Keewwatni xiqqaan kun haalota hambifannoo kew. 551 irratti hayyamame ilaalchisee Ministeeri Eegumsa Fayyaa sirna ulfa addaan kutuun itti raawwatuuf qajeelfama akka baasu kallattiin aangoon kennamuufi mul'isa. Bu'uruma kanaan, Ministeerri Eegumsa Fayyaa QUAK baasuun isaa beekamaadha.⁵⁵ Kanaaf, tumaan kew. 547/2 irratti “*dubartiin ulfoofte... hayyama ishee kennuuf yommuu hin dandeenyetti*” jedhu qajeeltoo waliigalaa yoo ta'u, tumaan kew. 551(1D) irratti da'imman ulfa addaan kutuu hayyamu immoo hambifannoo tumaa kew. 547/2 ti. Akkasumas, tumaan QUAK daa'imni umurii 18 gadii fedhii isheen ulfa addaan kutuu akka dandeessu hayyamu bu'uura seera yakkaa kew. 552'tiin tumaa hambifannoo kew. 551 raawwachuuf bahe dha. Kun immoo alkallattiin tumaan QUAK daa'imni umurii 18 gadii ulfa fedhii ishee qofaan addaan kutuu akka dandeessu hayyamu kun hambifannoo (exception) tumaa seera yakkaa kew. 547(2) ta'uu nu akeeka.

---

⁵⁵Ministeerri Eegumsa Fayyaa, bu'uura tumaa seera yakkaa kew. 552/1 tiin, Qajeelfama ulfa addaan kutuu (QUAK) yeroo jalqabaaf Waxabajjii 1998 ALI baaseera. Waxabajjii 2006 ALI tti immoo Qajeelfama kana fooyyesseera (*Olitti yaadannoo lak.1^{ffaa} fi 5^{ffaa} ilaalaa*).

2.1.3. Daa'imman Maloota Ittisa Ulfaa Fayyadamuu

Mootummaan gochi miidhaa saalquunnamti daa'imman irratti akka hin raawwanneef eegumsa gochuuf dirqama qaba.⁵⁶ Haa ta'uu malee, yeroo ammaa daa'imman fedhiinis ta'e, sababa rakkoo gara garaan gocha saalquunnamtii irratti bobba'uun isaanii beekamaa dha. Fakkeenyaaf, qo'annoon biyya kanatti taasifame tokko akka mul'isutti waggaa waggaan daa'imman 20,000 (kuma digdama) ol ta'an gocha saalquunnamtii irratti bobba'u.⁵⁷ Kana ilaalchisee akka Waadaa Mirgoota Daa'immani (CRC) kew. 24 jala teechifametti daa'imman mirga fayyaa olaanaa argachuu qabu. Kunis, mirga fayyummaa walhormaata dabalata.⁵⁸ Kanaaf, mootummaan dirqama ulaagaa umurii gaa' ilaa, fi umurii gadi aanaa tajaajila ittisa ulfaa fayyadamuu murteessuu qaba. Fakkeenyaaf, Afrikaan Kibbaa gama tokkoon daa'ima umurii 16 gadii waliin quunnamtii saalaa raawwachuun yakkaan akka gaafachiisu seera ishiirratti yeroo haammachiistu, gama biraan immoo daa'imman umurii 12 kaasee mirga maloota ittisa ulfaa fayyadamuu akka danda'an hayyanteetti.⁵⁹ Biyyoonni tokko tokko immoo, maloota ittisa ulfaa daa'immanii kennuuf seenaa shamarreen kun quunnamtii saalaa irratti qabdu dursa qorachuu, ulaagaa dursa maatiin fedhii kennuu fi yoo akka tasaa ulfaa'uun daa'ima kanaa lubbuu ishee balaaf saaxila ta'e qabxiilee jedhan akka ulaagaalee maloota ittisa ulfaa gargaaramuuf barbaachisaniitti ni teechisu.⁶⁰

Seera yakkaa keenyatti yeroo deebinu kew. 626 fi 627 jalatti daa'ima umurii 18 gadii waliin, fedhiin illee yoo ta'e, quunnamtii saalaa raawwachuun dhorkaa dha. Kunis akka seeraatti fedhii ishee kennuuf gahumsa hin qabdu. Akka fayyaatti immoo, qaamni walhormaata quunnamtii saalaa raawwachuuf bilchina gahaa waan hin qabneef rakkoo irra gahuu danda'u irraa eegufi.⁶¹ Haa ta'uu malee, seeronni biyya keenyaa waa'ee shamarran umurii 18 gadii

⁵⁶ Waadaa Mirgoota Daa'immanii bara 1989 ALA bahe kew. 34 fi Chaartara Mirgootaa fi Nageenya Daa'imman Afrikaa bara 1990 bahe kew. 27 ilaaluun ni danda'ama.

⁵⁷ James Hoot, *Olitti Yaadannoo Lak.54, F.137*.

⁵⁸ Criminalising Sex is not the answer http://mg.co.za/article/2011-09-26-criminalising-sex-is-not-the-answer#disqus_thread <Yeroo dhumaaf gaafa 04/04/2007 ilaalame>.

⁵⁹ *Akkuma 58ffaa*.

⁶⁰ State Policies in Brief: An Overview of Minors' Consents Law, Guttmacher Institute(2016) http://www.guttmacher.org/statecenter/spibs/spib_OMCL.pdf <yeroo dhumaaf gaafa 12/06/2008 ilaalame>.

⁶¹ Af-gaaffii Dr. Ikram Mohaammed, Ministeera Eegumsa Fayyaa Federaalatti Ofisara Adeemsa Fayyaa Haadholii waliin gaafa 02/04/2007 taasifame.

maloota ittisa ulfaa fayyadamuu ilaalchisee callisaniiru. Kun immoo shamarrumumii 18 gadii tokko mala kana fayyadamuu yoo barbaadde fedha isheen qofa tajaajilamu dandeessi? Umurii meeqa eegalee? gaaffii jedhu kaasa. Kana ilaalchisee akka tarsiimoo biyyoolessaa fayyaa walhormaata dargaggootaatti daa'imman umurii gaa'ila malee heerumuu, quunnamtii saala eegaluu fi barmaatilee miidhaa qaqqabsiisan biroo irra eegamu akka qaban ni ibsa. Akkasumas, shamarranii fi dargaggootni quunnamti saalaa irratti bobba'an maloota ittisa ulfaa akka fayyadamanii fi hiriya isaaniif amanamoo akka ta'aniif tajaajilli hubannoo fi gorsaa kennamuufi akka qabu qajeelchera.⁶² Kunis miidhaa ulfa hin barbaachifne ittisu fi dhukkuboota saalaan daddarboo ta'an xiqqeessuuf gumaacha olaanaa qaba.

Tarsiimoon kun daa'imman umurii 10 eegalee tajaajila mirga fayyaa walhormaata argachuu akka danda'an hayyameera. Haa ta'uu malee, umurii meeqa eegalani tajaajila maloota ittisa ulfa ammayyaa⁶³ argachu akka danda'anii fi fedhiin maatii haa barbaachisu ykn haa dhiisu ifaatti waan tume hin qabu. Qabatamaan kan hojii irra oolaa jiru immoo yoo ilaalle *"daa'imman mala ittisa ulfaa akka fayyadamaniif ulaagaan jiru, umurii qofa osoo hin ta'in, hirmaannaa daa'imni kun quunnamtii saalaa raawwachuu qabduun kan murtaa'uu dha"*.⁶⁴ Kunis, daa'imni kun quunnamtii saalaa yeroo yeroon kan raawwattu yoo taate, gorsi barbaachisaan akka irraa deebitu kenneefi yoo hin milkoofne, miidhaa gara fuulduraatti irra gahuu danda'uu ittisuuf yookin xiqqeessuf, umurii 10 gad illee yoo taate fedhi ishee irratti hundaa'un maloota ittisa ulfa akka fayyadamtu ni taasifama. Haaluma kanaan, kaayyoon imaammata fayyaa inni duraa balaa yookin dhukkuba ittisu waan ta'eef, daa'imman maloota ittisa ulfaa akka fayyadaman gochuun ulfa hin barbaachifnee fi dhukkuboota sababa kanaan dhufan xiqqeessuf gargaara. Tajaajilli kun immoo kan kennamu jiddu lixummaa fi fedhii maatii osoo hin barbaachisin fedhii daa'ima kana qofa irratti hundaa'uni.⁶⁵ Fedhiin maatii yoo barbaadama ta'e aadaan akkasii daa'ima fi

---

⁶²FDRE Ministry of Health, National Adolescent and Youth Reproductive Health Strategy (2007-2015), FF. 19-25.

⁶³ Maloota ittisa ulfaa ammayyaa kan jedhaman qoricha akka Piilsii, maloota ittisa ulfaa gadameessa keessa ta'uu, fkn IUCD, ykn Qaama namaa baqaqsuun kan keessa awwalamu ni dabalata (*Olitti yaadannoo 4, F.81ilaala*).

⁶⁴Afgaaffii Siister Birhaanee Aseffaa, Ministeera Eegumsa Fayyaa Federaalaatti Qindeessituu Karoora Maatii waliin gaafa 02/04/2007 adeemsifame.

⁶⁵*Akkuma 64ffaa*.

maatii gidduutti waan hin dagaagnee fi gochi akkasii faallaa safuu waan ta'ef daa'imman kun fedhii maatii yoo barbaachise maatii isaanii akka hin dhiyeessine ni beekama. Kun immoo, daa'imman kun quunnamtii saalaa of egganno hin qabneef akka of-saaxilaniif qaawwa waan banuuf tajaajilli walhormaataa kophaatti iccitiin kennamaaf.⁶⁶ Haalli kun, dantaa daa'ima kanaa kan eegu qofaa osoo hin taane, duudhaa mirga tajaajila fayyaa wal hormaata iccitiin argachuu fi bilisummaa dhuunfaa daa'ima dhugoomsa.

2.1.4. Gocha Barmaatilee Miidhaa Qaqqabsiisuu (GBMQ) Irratti Miidhamtuun Fedhii Kennuu (Victim Consent)

GBMQ keessaa tokko, gochaa dubartii ulfaa irratti yeroo dahuumsaa raawwataman ta'uu kutaa darban keessatti ilaalleerra. Kunis yakka akka garaa dubartii ulfaa sukkuumuu ykn urgufuu yeroo ta'u, gochi kun haadhaa fi daa'ima ulfaa'ame miidhaa fayyaa ykn lubbuuf saaxiluu danda'a.⁶⁷ Gochoonni kun yeroo baay'ee waliigaltee miidhamtuu fi qaama sadaffaatiin kan raawwatamu dha.⁶⁸ Akka seera yakkaa kew.70(1)' tti gochii yakkaa fedhii garee lamaanin raawwate yoo yakka iyyata dhuunfaan dhiyaatu ta'e itti gaafatamummaa hin hordofsiisu. Yakkoonni GBMQ'tiin dubartii ulfaa irratti raawwataman immoo yakka dantaa uummataa irratti raawwatamani dha. Kanaaf, namni gochaa kana raawwate fedhii miidhamtuu akka deebii faccisaatti dhiyeeffachu hin danda'u.⁶⁹

Dhimma kana ilaalchisee seerri yakkaa kew. 562(1) itti gaafatamummaan yakka GBMQ nama gochaa kana raawwate qofaa akka ta'e yeroo tumu, miidhamtuun GBMQ akka ishee irratti raawwatuuf fedhii yoo kennite itti gaafatamummaa yakkaa qabdi moo hin qabdu? ijoo jedhu seerichi

⁶⁶Akkuma 65^{ffaa}.

⁶⁷Olitti yaadannoo lak. 4, F.138

⁶⁸ Ruth Jackson, *Waiting-to-see' if the baby will come: Findings from A Qualitative Study in Kafa Zone, Ethiopia*, Ethiopian Journal of Health Development (2013), Vol.27, No.2, F. 120.

⁶⁹Akka seera yakkaa kew.70(1) tiin yakkootni iyyata dhuunfaan dhiyaatan yoo fedhii miidhamaa ykn bakka bu'aa isaatin raawwatame yakkaan ni gaafachiisu. Akka dubbisa garagaltoo (contrario reading) tumaa kanatti, yakkoonni eeruu dantaa ummataa irratti dhiyaatan himatamaan itti gaafatamummaa yakkaa jalaa fedhii miidhamaan/tuun illee yoo ta'e, kan hin miliqne ta'u nu hubachiisa. Himatamaan/tun kun, garuu, fedhii miidhamtuu akka yaada adabbii salphisuutti bu'ura seera yakkaa kew. 82(1A) tiin dhiyeeffachuu danda'a/essi. (*Ph. Graven, Olitti Yaadannoo 40, F. 186 ilaala*).

calliseera.⁷⁰ GBMQ dubartii ulfaa irratti raawwatu haadhaafis ta'e, daa'ima ulfaa'ameef miidhaa malee faayidaa akka hin qabne beekamaa dha. Gocha ulfa baasuu ilaalchisee dubartiin tokko ta'e jettee ofirratti yoo raawwate (kew. 546) ykn namni biraa akka irratti raawwatuuf fedhii yoo kennite (547/3) yakkaan akka gaafatamtu seerri yakkaa uwwisuun isaa miidhaa haadhaa fi daa'ima ulfaa'ame irra gahuu danda'u hambisuuf kan teechifame dha.⁷¹ Haa ta'u malee, GBMQ dubartiin ulfaa tokko ta'e jettee ofirratti yoo raawwate ykn akka ishee irratti raawwatuuf hayyama kennite ilaalchisee itti gaafatamummaa yakkaa isheen qabdu sababni calliseef ifaa miti. Asirratti, GBMQ dubartiin ulfaa ofirratti raawwatu ykn akka ishee irratti raawwatamuuf hayyamtu dantaa ishee qofaa kan haammatu osoo hin ta'iin, kan daa'ima ulfaa'amees ni ilaallata. Akka Waadaa Mirgoota Daa'immanii (CRC) kutaa seensaa buufata 9^{ffaa}tti immoo daa'imman osoo hin dhalatiin duraa eegalee kunuunsaa fi of-eegganno addaa, eegumsa seeraa barbaachisaa dabalatee godhamuufi akka qabu ifaan tumeera. Kunis, daa'imman ulfaa miidhaa haadhaan ykn nama biraan irratti raawwatamu irraa eegamuu akka qaban akeeka.⁷² Biyyi keenya waadaa kana waan fudhatteef, tumaan kun qaama seera biyyattiiti. Kanaaf, eegumsa seera daa'ima ulfaa'ameef barbaachisu tumuuf dirqama qabdi. Seerri yakka itti gaafatamummaa haadha ulfaa, yakka GBMQ ofirratti yoo raawwate ykn akka irratti raawwatuuf hayyama kennite callisuun isaa, eegumsa dantaa daa'ima ulfaa'amee waadaa kanaa fi mirga wal hormaata dubartoota dhugoomsu waliin hin deemu.⁷³

Kanaaf, akka yaada barreessaatti haati ulfaa gocha akka garaa ulfaa sukkuumu, urgufuu fi k.k.f ofirratti yoo raawwate ykn akka ishee irratti raawwatuuf hayyamte, mirga fayyummaa ishee fi dantaa daa'ima ulfaa'amee waan sarbuuf yakkichaan gaafatamuu qabdi. Haa ta'uu malee, ejjennoon kun bu'a qabeessa akka ta'uuf, hambifannoowwan (exceptions) sirna himannaa irraa bilisa taasisu (plea bargain) fi haalli dirqisiisaa humnaa olii fi filannoo

---

⁷⁰ Seerri yakkaa gochoota badii yakkaaf miidhamaan gahee olaanaa qabu tokko tokko irratti miidhamaa fi raawwataan yakkichaa yakkaan akka gaafataman yeroo tumu (Fkn: kew.573 fi 647), kanneen biroo irratti immoo, yakka GBMQ dubartiin ulfaa raawwatu dabalatee, itti gaafatamummaa yakkaa isaani calliseera (Fkn: kew. 635).

⁷¹ *Olitti yaadannoo lak.28, F. 260.*

⁷² *Abby F.Janoff, Olitti Yaadannoo Lak.10, FF. 168-169; Patrick J.Flood, Olitti Yaadannoo Lak.11, F.9 ilaala.*

⁷³ *Ibsa dabalataa dhimma kanaa ilaalchisee, mata –duree xiqqaa ‘Ulfa garaa keessa jiru irratti miidhaa geessisuu’ jedhu kutaa 2.2.2 armaan gadii jiru ilaala.*

biraan maqfamuu hin dandeenye mudachuun raawwatu itti gaafatamummaa yakkaa akka hin hordofsiifne seerichi walumaan beekamtii kennuu qaba.

Ijoon biraa yakka GBMQ dubartii ulfa irratti raawwatuun walqabatee ilaalamuu qabu, yakki GBMQ dubartii ulfa irratti raawwate fedhii ishee malee ykn dirqisisuun, gowwomsun, sodaachisuun fi haala k.k.f yoo ta'e, haalli adabbiin itti cimuu jiraa? dhimma jedhu dha. Kana ilaalchisee, seerichi haala adabbiin yakka kanaa itti ulfaachuu danda'u hin tumne. Haalli adabbin itti cimuu danda'u yakka daddabalamoo ciminaa fi gosa miidhaa qaqqabe irratti hundaa'uni.⁷⁴ Haa ta'u malee, akkaata raawwii yakkichaa fakkenyaaf gowwomsuun yeroo miidhamtuun fedhii kennuuf gahumsa seeraa hin qabnetti yakki kun yoo irratti raawwate seerichi haalli adabbiin itti cimuu danda'u kew. 561-563 jalatti hin uwwisne.⁷⁵ Kanaaf, yakka daddabalamoo dhimmichaan walqabatanii fi ulaagaa seerichaa guutaniin himachuun yeroof furmaata dha.⁷⁶

2.2. ITTI GAAFATAMUMMAA YAKKAA MIRKANEESSUU

2.2.1. Hirmaannaa Yakkaa Jaarmiyaalee Namummaa

Jaarmiyaan qaamni namummaa seeraa kennameef yakka irratti yoo hirmaatan, raawwataa yakkaa muummee ta'uun ykn kakaastumman ykn miiltummaan gaafatamuu akka danda'an seera yakkaa kew. 34 irratti tumameera. Yakkoota ulfa irratti raawwatamaniin walqabatee dhaabbileen fayyaa tokko tokko haala seerri hin hayyamneen ulfa yeroo addaan kutan ni mul'ata. Haa ta'u malee yakkoota ulfa irratti raawwataman ilaalchisee jaarmiyaaleen namummaa⁷⁷yoo yakka kana irratti hirmaatan akka seera yakkaatti itti gaafaatamummaa yakkaa hin qaban. Sababiin isaa, itti

⁷⁴Seera yakkaa, *Olitti yaadannoo lak.24, kew. 561(2) fi 562(2) ilaala.*

⁷⁵ Ijoo kana irratti, tumaa seera yakkaa ulfa baasu irra jiru yoo fudhanne gochi ulfa baasuu hayyama bilisaa miidhamtuun ala yoo irratti raawwate adabbii hidhaa cimaa waggaa 3-10 gahu akka hordofsiisu seera yakkaa kew. 547(2) tumeera.

⁷⁶ Fakkenyaaf, tumaaleen seera yakka yakkoota bilisummaa dhuunfaa namaarratti raawwataman (kew. 580-585 fi 590) akka barbaachisummaa fi amala yakkicha irratti hundaa'un yakka daddabalamoon gaafachiisuu danda'u.

⁷⁷Jaarmiyaleen namummaa dhaabbata fayyaa: Kiliinikoota fi Hospitaalota dhuunfaa ykn mootummaa, Maaristooppis Internaashinal, Waldaa Qajeelcha Qusannaa Maatii Itoophiyaa, fi k.k.f kan dabalatu dha.(Ibsa dabalata waa'ee itti gaafatamummaa yakka Jaarmiyaalee Namummaa ilaalchisee Dejene, *Olitti yaadannoo lak. 40, FF.35-46ilaala*)

gaafatamummaan yakkaa jaarmiyaalee namummaa seerichi haala addaan ifatti yoo tume qofa ta'uu seerri yakkaa kew. 34(1) ni ibsa. Kun immoo, jaarmiyaaleen namummaa yakkaan gaafatamuuf kutaa addaa seera yakkaa keessatti beekanti yoo kenname qofadha. Waa'een itti gaafatamummaa jaarmiyaalee namummaa immoo tumaalee yakka ulfa baasuu keessatti hin uwwisamne. Rakkoo kana agarsiisuf dhimma tokko haa ilaallu.

Dhimma tokko keessatti himatamtootni tumaa seera yakkaa kew. 27(1) fi 548(1) bira darbuun hayyama ulfa baasuu osoo hin qabaatiin kilinika dhuunfaa isaanii keessatti himatamtuu 2ffaan(haatii qabeenya kilinikicha) waliigaltee miidhamtuu waliin uumuun, himatamaa 1ffaan(Narsii) akka ulficha baasu gochuuf waan yaalaniif himataman. Manni murtii dhimmicha ilaale falmii bitaaf mirgaa dhagahuun himatamtoota keewwata himataman jalatti balleessaa jedheera.⁷⁸ Dhimma kana irratti himatamtoonni, yakkicha kan raawwatan kilinika dhuunfa beekamtii seeraa qabu keessattidha. Haa ta'uu malee, kilinika kana yakkaan gaafachuuf tumaan seera yakkaa kana haguugu waan hin jirreef, namoota gochaa kana irratti hirmaatan qofa irratti tarkaanfiin seeraa fudhatame. Kanaaf, dhaabbileen fayyaa gochaa kana yoo raawwatan tarkaanfii bulchiinsaa irratti fudhachuu fi ogeessota dhuunfaa badii uuman immoo yakkaan gaafachuun yeroof furmaata ta'uu danda'a.

2.2.2. Ulfa Garaa Keessa Jiru Irratti Miidhaa Geessisuu

Haalotaa fi maloota yakka ulfaa irratti raawwataman armaan dura ilaalle malee gochootni daa'ima ulfa irra miidhaa geessisuu danda'an biroo haadhaan ykn qaama 3ffaan raawwatamuu danda'u. Haati ulfaa gochaa dhoorkame raawwachuun (fkn; yeroo ulfaa dhugaati alkoolii fi wantoota biraa dhorkaman fudhachuun⁷⁹) ykn of-eeggannoo gochuu qabdu raawwachuu dhiisuun (fkn: gorsa ogeessi yaalaa kenne hordofuu diduun⁸⁰)

⁷⁸A/Alangaa fi Biraanuu Baqqalaafaa (N-2), Mana Murtii Federaala Sadarkaa 1^{ffaa} Lak. Galmee, 85521

⁷⁹Ijoo kana ilaalchisee Naannolee Ameerikaa keessaa Mootummaan naannoo Teenesse bara 2014 tti dubartiin ulfaa waantota yeroo ulfaa dhorkaman(fkn dhugaatii alkoolii ykn qorichoota dhorkaman) yoo fudhatte yakkaan akka gaafatamtu tumeera(Substance Abuse During Pregnancy, State Policies in Brief, *Guttmacher Institute*, 2014, F.1).

⁸⁰ Fakkeenyaaf, Galmee yakkaa *People* fi *Stewart* gidduutti Manni Murtii Saandiyagoo biyya Ameerika bara 1987 ALA murteesseen, haati ulfa gorsa ogeessi yaalaa akka boqonnaa ciisichaa fudhattu, quunnamtii saalaa irraa of qusattuu fi yeroo dhiigni mul'atetti tajaajila yaalaa hatattaman akka argattu gorsamtee didde yakkaan adabeera. (Punishing Women for

daa'ima ulfaa'ame irra miidhaan yoo gahee ykn immoo namni biraa garaa dubartii ulfaa rukutuun, ulficha irra miidhaa qaamaa ykn ajjeecha yoo geessise, itti gaafatamummaan yakkaa hordofsiisu jiraa? dhimmi jedhu kan ilaallamuu qabu dha. Ijoo kana irratti, Seera yakkaa RDFI keessatti waanti ifaan tumame hin jiru. Haa ta'u malee, gocha nama biraan miidhaa daa'ima ulfa irra gahu ilaalchisee dhaddachi ijibbaata Federaalaa falmii dhimma yakkaa *Oliyyattuu Zeenit Abbaabbu fi Abbaa alangaa Bulchiinsa Naannoo Beenishangulii* jidduutti murteesseen haalotaa fi maloota ulfa irra miidhaan gahuu danda'u seeraa yakkaa keessaatti tumame irratti yaada haarayaa kan dabaluu fakkaata. Murticha irraa akka hubatamutti namni dubartii ulfaa garaa ishee irra rukuchuu ulfichi akka du'u godhe, yakka yaalii ajjeechaan gaafatama.⁸¹

Murteen kun miidhaa gahe kallattii miidhaa haadha irra gahee qofaan xiinxaluun isaa ifa dha. Haa ta'uu malee, gama mirga yookin miidhaa ulfichaatiin hoo? gaaffii jedhu ilaalluu barbaachisa. Murteen kun daa'imman ulfaa haadha irraa of danda'un ykn haadha waliin mirga ykn eegumsa seeraa akka hin qabne akeeku kan barbaade fakkaata. Kun immoo qabiyyee seera yakkaa dantaa lubbuu daa'ima ulfaa'amee eeguuf tumee jiru⁸² fi tumaalee Waadalee Mirgoota dhala namaa biyyi keenya fudhatteen wal hin simu.

Fakkeenyaaf, seerri yakkaa yakki ulfa baasuu yakkoota lubbuu namaa irratti raawwataman keessa tokko ta'uu, yaa'iinsa ijoo tumaa mata-duree yakkoota ulfa baasuu⁸³ fi qabiyyee sanada sababa seerri yakkaa yeroo tumamu bu'uureffate agarsiisu (የወንጀል ህግ ሁተታ ዘምከኒያት)⁸⁴ irraa hubachuun ni

---

their Behavior during Pregnancy: An Approach that Undermines Women's Health and Children's Interests, Center for Reproductive Rights, September 2000, P.17, www.reproductiverights.org.

⁸¹ Zeenit Abbaabbu fi Abbaa Alangaa Bulchiisa Mootummaa Naannoo Beenishangulii, DhIMMWF, Lak. Galmee 90089, Jildii 15^{ffaa}, *Baafata, F. XXVII fi F. 384-386*.

⁸² Fakkeenyaaf, Yakkoota ulfa irratti raawwataman barruu kana keessatti ilaalle malee, tumaaleen seera yakkaa kew. 119, 658/b fi SDFY kew. 206(A) kallattiinis ta'e al-kallattiin dantaa daa'ima ulfaa'amee eeguuf kan saxaxamani dha.

⁸³ Kunis, yaa'iinsa (flow) tumaa seera yakkaa dhimma kanaa irraa gara jalatti (descending order) yeroo dubbisnu, Kitaaba 5^{ffaa} -> Yakkoota namoota biroo fi firoota irratti raawwataman -> Mata duree Tokko (Yakkoota 'lubbuu', qaama fi fayyaa 'namaarratti' raawwataman) -> Boqonnaa Tokko (Yakkoota 'lubbuu namaa' irratti raawwataman) -> Kutaa lama (Yakka ulfarratti raawwatamu, ulfa baasuu) jedhu jalatti argama.

⁸⁴ Seerri adaba yakkaa bara 1949 bahe jecha 'lubbuu' jedhu mata duree keewwattoota ulfa baasuu irratti yakkoota 'lubbuu' ulfaa irratti raawwataman' jechun qooqa afaan Amariffaa fi hiikaa Ingiliffaa irratti fayyadamee ture. Seerri yakkaa bara 1996 bahe immoo, mata duree

danda'ama. Haala teessuma tumaa seera yakkaa ulfa baasuu irraa akka hubatamutti boqonnaa tokkoffaan mata duree '*yakkoota lubbuu namaa irratti raawwataman*' jedhuseera yakkaa kew. 538-552 jalatti tumamee jira. Kunis, kutaa 1ffaan haalaa fi akaakuu ajjeechaa (kew. 538-544) yeroo tumu, kutaa 2ffaan boqonnaa kanaa immoo yakka ulfa baasuu (kew. 545-552) jechuun tumeera. Yaa'insa kana irraa kan hubannu yakki ulfa baasuu yakka lubbuu nama hin dhalanne irratti raawwatamu ta'uu mul'isa. Kanaaf, yaa'iinsi kun eegumsi lubbuu daa'ima ulfaa'amee yakkoota ajjeechaa biraa irra adda bahee jiraachuu nu akeeka. Akkasumas, qabiyyee yakka ulfa baasuu tumaa seera yakkaa yeroo ilaallu daa'imman ulfaa'aman miidhaa haadhaan ykn qaama 3ffaan raawwatamu irra eeggamuu akka qaban nu agarsiisa.⁸⁵

Waadaalee mirgoota dhala nama biyyi keenya fudhatte keessaa immoo, fakkeenyaaf, akka Waadaa Mirgoota Daa'immanii(CRC) kutaa seensaa buufata 9^{ffaa} armaan dura ilaalleen daa'imni ulfaa eegumsa seeraa haadha irraa of danda'u akka qabu mul'isa. Akkasumas, Koreen Waadaa Mirgoota Daa'immanii ibsa waliigalaa (General Comment) lakk. 7 irratti kenneen biyyoonni waadaa kanaa mirga lubbuun jiraachuu daa'ima Waadaa Mirgoota Daa'immanii (CRC)kew. 6(2) irratti tumame dhugoomsuu fi mirga fayyummaa dahuumsa duraa (Pre-natal care) kew. 24(2d) irra jiru guutummaan hojiirra oolchuuf haadhaa fi daa'ima ulfaa'ameef of-eeggannoo barbaachisaan dahuumsa dura eegalu godhamuu akka qabu ni ibsa.⁸⁶ Sanadoonni mirgoota dhala namaa gara garaas dantaan daa'ima ulfa of-danda'ee ykn mirga haadha ulfaa waliin kabajamuu akka qabu akeeku. Kunis, yoo walitti bu'iinsi dantaa daa'ima ulfaa'ameefi haadha gidduutti uumame qofaa kan haadhaa dursuu akka qabu qajeelchu malee dantaan daa'ima ulfaa'amee kan haadhaa keessatti kan haguugamu ykn tasuma

---

afaan Ingiliffaa qofaatu jecha 'lubbuu' jedhu (Crimes against [Life] Unborn) fayyadame. Akka sanada sababa seerri yakkaa yeroo tumamu bu'uureffate agarsiisu/*የወንጀል ህግ ሁተታ ዘምክኒያት*/ ibsutti, sababiin jechi lubbuu jedhu qooqa Afaan Amaariffa keessa haqameef, jechi ulfa jedhu lubbuu waan of keessatti haammatuufi jedha. Kunis al-kallattin yakki ulfa baasuu, yakka lubbuu nama hin-dhalanne irratti raawwatu ta'uu nu akeeka (*የወንጀል ህግ ሁተታ ዘምክኒያት*: Olitti yaadannoo 28, F. 259).

⁸⁵Seera Yakkaa, Olitti yaadannoo lak.24, kew. 545(2), 546 fi 547 ilaala.

⁸⁶ UN Committee on the Rights of the Child, *A Guide to General Comment 7: Implementing Child Rights in Early Childhood*, United Nations Children's Fund and Bernard van Leer Foundation, The Hague, 2006, F. 38 fi 69

eegumsa seeraa akka hin qabne hin mul'isan.⁸⁷ Murtiin dhaddacha ijibbaata armaan olii garuu, miidhaa du'a daa'ima ulfaa'amee irra gahe kallattii haadhaa qofaan madaaluun isaa qabiyyee waadaa mirgoota dhala namaa biyyi keenya fudhattee fi eegumsa seeraa daa'ima ulfaa'ameef seera yakkaa RDFI keessatti uwwisamee jiru hubannoo keessa kan galche hin fakkaatu.

2.2.3. Tumaalee Yakkoota Ulfa Baasuu Ilaalchisee Jechoota Ifa Hintaane

Yakkoota ulfa irratti raawwataman ilaalchisee tumaalee ifa hin taane tokko tokko akka armaan gadiitti ilaalla.

- A. Seera yakkaa kew. 548(3) jalatti, ogeessonni fayyaa yakka ulfa baasuu seeraan alaa '*irra deddeebii (Repeatedly)*' yoo raawwatan, hayyamni hojii isaanii dhaabbataan dhorkamuu akka qabu tuma. Kana irratti, jechi '*irra deddeebii*' jedhu, yeroo meeqa yoo irra deebi'ame '*irra deddeebi*' jedhama jedhu safartuun hin kaa'amneefi. Akka qopheessaa barruu kanaatti, jechi '*irra deebi*' jedhu, yeroo 2^{ffaa} kan ibsudha. Jechi '*irra deddeebii*' jedhu immo gocha yakkaa yeroo lamaa ol raawwate akka ta'e waan akeekuuf, bu'uruma kanaan hiikamu qaba.
- B. Seera yakkaa kew. 550 irratti immoo gochi ulfa baasuu *sababa hiyyummaa garmaleen* yoo ta'e adabbiin akka salphatu tumeera. Haa ta'u malee, jechi '*hiyyummaa garmalee*' maal akka ta'e hin ibsine. Dhaabbatni mootummota gamtoomanii hiikaa jecha hiyyummaa garmalee (*Extreme Poverty*) jedhuuf kenne yoo ilaalle:

*A condition characterized by severe deprivation of basic human needs, including food, safe drinking water, sanitation facilities, health, shelter, education and information*⁸⁸

Hiikaan kun kan mul'isu hiyyummaa garmaleen galii qofaan kan madaalamu osoo hin ta'iin, dhaqqabummaa tajaajilawwan bu'uraa dabalata. Kunis hamma galiin yeroo shaallagamu, guyyaatti Doolaara

⁸⁷Abby F.Janoff, *Olitti yaadannoo lak.10, FF.187-189; Patrick J.Flood, Olitti yaadannoo 11, FF. 187-189; Olitti yaadannoo lak.15 ilaalaa.*

⁸⁸ Choosing and Estimating a Poverty Line <http://web.worldbank.org/wbsite/external/topics/html> <Yeroo dhumaaf gaafa 09/06/08 ilaalame>.

Ameerikaa 1.25 gadi argachuu akka ta'e Baankiin Addunyaa baaseera.⁸⁹ Kanaaf, jechi kun yeroo hiikamu ulaagaan armaan olii hubannoo keessa osoo galee gaarii dha.

C. Seera yakkaa Kew. 551(1) (C) irratti sababoota ulfa addaan kutan keessaa tokko 'hir'ina qaamaa ulfaataa fi fayyuu hin dandeenye' jedhu irratti yaadni "*Hir'ina qaamaa ulfaataa*" jedhu maaliin safarama? Fakkeenyaaf, harka dhabuu, qaamoleen miiraa hir'achu, lakkuu walitti maxxanan ta'uu, quba dabalataa qabaachu, hir'ina sammuu qabaachu, fi k.k.f ni dabalata moo miti? ijoo jedhu dhimma ilaalamu qabu dha.

Kanaan walqabatee, biyyoonni tokko tokko dhimmoota 'qaamaa hir'uu' jedhaman ulaagaa daa'imichi yoo dhalate of-danda'ee jiraachu danda'u ykn dhiisu irratti dhiibbaa uumuun akka madaalamu yeroo tuman, biyyootni biroon immoo dhimmoota ulfa addaan kuchisiisu danda'an tarreessuun (list) kaa'aniiru.⁹⁰ Biyyoonni hafan, hanqina qaamaaf (fetal impairment) ifaan osoo beekamtii hin kenniin fayyummaa fi rakkoo hawaasummaa haadhaa fi daa'ima kana fuulduratti mudachuu danda'u keessatti ilaalu.⁹¹ Akka Itoophiyaatti immoo, ogeessa yaalaan qorannoo barbaachisaan erga godhamee booda hir'inni qaamichaa, yoo kan hin fayyine ta'e ykn hir'inni jeenetikii yoo mul'ate ulfichi adda cituu akka danda'u QUAK eyyameera.⁹² Ulaagan kun haala waliigalaan kan taa'ee fi seerichi dhimma kana ogeessi yaalaa akkaataa ogummaa isaatiin akka itti fakkaatetti (discretion) akka murteessu kan dhiise ta'uu nu hubachiisa.

2.2.4. Yakkoota GBMQ tiin Dubartii Ulfaa Irratti Raawwataman Ilaalchisee Adabbiin Tumaalee Seerichaan Taa'an Rakkoo Qaban

Qajeeltoowwan seeraa keessaa tokko namootni badii raawwatan irraa seeraan fayyadamoo ta'uu hin qaban kan jedhu dha.⁹³ Akka qajeeltoo

⁸⁹Akkuma 88^{ffaa}

⁹⁰WHO, *Olitti yaadannoo lak.33, F. 92.*

⁹¹Akkuma 90^{ffaa}.

⁹²*Olitti yaadannoo lak.5, F.9.*

⁹³ Jechi kun Afaan Laatinin "*Commodum Ex Injuria sua nemo habere debet*" (wrong doer should not be enabled by law to take any advantage from his/her action) jedhama. Kunis, seerri namoonni badii isaanii irra akka fayyadamaniif tumamuu akka hin qabne mul'isa. <www.duhaime.org/legaldictionary/C/ilaala>.

kanaatti, adabbiin seera yakkaan bahu madalawaa, balaafamummaa fi amala dhuunfaa raawwataa yakkichaa, cimina yakkichaa, haala raawwii yakkichaa fi k.k.f irratti hundaa’ un adabbiin cimuu akka qabu mul’isa. Kunis, namni itti yaadee yakka raawwate kan dagannoon raawwate irraa balaafamummaa waan qabuuf, adabbiin isaas qixuma kanaan cima. Akkasumas, namni miidhaa olaanaa geessise kan miidhaa gadi aana geessise waliin walqixa adabamuu waan hin qabneef, cimina miidhaa gahee bu’ureffachuun adabbiin seera yakkaa tumama.⁹⁴Haa ta’uu malee,tumaaleen yakkoota GBMQ tiin dubartii ulfa irratti raawwataman (kew. 561-563) fuggisoo duudhaa armaan oliiti.

Kunis, akka keww. 561(1) tti karaa GBMQ tiin, *miidhaa lubbuu* dubartoota ulfaa fi daa’imman irratti namni *itti yaadee* miidhaa geessise *adabbi maallaqaatiin yookiin hidhaa salphaa ji’a sadii hanga waggaa tokkoo* gahuun adabama. Namni yakkuma kana *dagannoon* raawwate immoo kew. 543 jalatti adabama.⁹⁵ Adabbii kew. 543(1-3) jala jiran yeroo ilaallu, *hidhaa salphaa ji’aa ja’a hanga hidhaa cimaa waggaa kudha shanii fi akkaata cimina yakkichaatti, adabbii maallaqa akka filannootti ykn hidhaa waliin hanga qarshii 15,000 gahu* adabamuu akka danda’u tuma. Akkasumas, akka kew. 562(1)’ tti karaa GBMQ tiin *miidhaa qaamaa* dubartoota ulfa fi daa’imman irratti namni *itti yaadee geessise adabbii maallaqaatiin yookiin hidhaa salphaa ji’a ja’a hin caalleen* akka adabamu yeroo tumu, namni yakkuma kana *dagannoon* raawwate immoo kew. 559 jalatti akka adabamu keewwati 562(2) ni qajeelcha. Haalawwan kew. 559(2) jala jiran yoo ilaalle immoo, namni yakkuma kana dagannoon raawwate, fakkeenyaaf, miidhaa qaamaa cimaa yoo geessise adabbii hidhaa salpha ji’a ja’aa gadi hin taanee fi qarshii kuma tokkoo gadi hin taanen adabama.

Dhimmootni armaan olii lamaan kun kan agarsiisan, namni itti yaadee gocha yakkaa raawwate adabbiin gadi aanaan irratti waan kennamuuf badii isaarraa fayyadamaa ta’a. Nama yakkuma kana dagannoon raawwate garuu, isa itti yaadee raawwatee ol adabsiisa. Gochi akkasii namoonni ta’e jedhanii yakka akka raawwataniif kan kakaasu dantaa fi mirga dubartii fi daa’ima ulfaa’amee kan eegu osoo hin ta’iin kan miidhu dha. Kana malees, tumaan seera yakkaa kew.563 qajeeltoo adabbii madaalawaa kan faallessu dha.

⁹⁴Dejene, *Olitti yaadannoo lak.40, F. 156.*

⁹⁵Seera yakkaa, *Olitti yaadannoolak. 24, kew.561 (2) ilaalaa.*

Sababni isaa, akka keewwata kanaatti yakkoota GBMQ tiin lubbuu ykn qaama dubartii ulfaa irra miidhaan yoo gahe manni murtii ‘akeekkachisa’ kennuu qofaan bira darbuu danda’a. As irratti waanti hubatamuu qabu, seerichi miidhaan lubbuu irras ta’e qaama irra yoo gahee, manni murtii akeekkachisa qofaan bira darbuu akka danda’u tume jira. Ija haqaa fi nama dhama qabeessaan yeroo ilaalamu garaa-garummaan cimina miidhaa fi adabbichaa wal hin madaalu. Akkasumas, miidhaa lubbuu irra gahu akeekkachisa qofaan akka bira darbamuf seerichi hayyamuun isaa amansisaa hin fakkaatu.

Tumaaleen armaan olitti qeeqaman kun kaayyoo seera yakkaa; yakkoota ittisuu fi nageenya hawaasaa eeguu fi dudhaalee adabbii kan akka adabbii walsimu (consistency), madaalawaa, tilmaamamumma, fi seera duratti walqixaan ilaalamuu qajeeltoowwan jedhaniin kan wal hin simne dha.⁹⁶ Kana malees, tumaan kun mirga himatamtoota kan sarbuu fi amantaa uummanni sirna haqaa irratti qabu gadibuusuu danda’a.

3. YAKKA ULFA IRRATTI RAAWWATAMUUN WALQABATEE RAKKOOLEE RAAWWII IRRATTI MUL’ATAN

3.1. RAKKOOLEE HAALA RAAWWII YAKKICHAAN WALQABATAN

Itoophiyaa keessatti daa’imman waggaatti gara miliyeena 4 ulfaa’aman keessaa 380,000-500,000 kan ta’an ulfa fedhii malee bahuu⁹⁷ fi mala ulfa baasuu of-eggannoo hin qabneen kan addaan citu ta’uu qorannoon gara garaa ni mul’isa.⁹⁸ Kunis, gocha ulfa baasuu kan GBMQ ulfa irratti raawwatu

⁹⁶Dejene Girma and Mekonnen Feleke, Sentencing and Execution Teaching Material, (Sponsored by the Federal Justice and Legal System Research Institute, Unpublished, 2009), FF. 15-20.

⁹⁷As irratti waanti hubatamuu qabu, ulfa baasuu gosa lamati jira. Inni 1ffaan, ulfa fedhii malee bahu (involuntary abortion) yeroo ta’u, kunis haala humnaa oliin fedhii dubartitti malee kan bahudha. Waantonni kanaaf sababa ta’an, dhukkuboota ho’ina qaamaa baay’ee dabalani (fkn busaa), balaa tasaa ulfa irratti dhaqqabu ykn haalli uumama ulfichaa rakkoo qabaachuu fa’i. Inni 2ffaan immoo ulfa baasuu ta’e jedhee raawwatu (induced abortion) yeroo ta’u, gosti kun karaa seera qabeessaan ykn seeraan alaa ulficha adda kutuu ta’u danda’a (Olitti yaadannoo lak.4, F.139 ilaala).

⁹⁸Facts on Unintended Pregnancy and Abortion in Ethiopia <https://www.guttmacher.org/pubs/FB-UP-Ethiopia.pdf> <gaafa 25/04/2008 kan ilaalame>; <www.guttmacher.org. ipas ethiopia.com/<gaafa 24/07/2006 kan ilaalame>.

dabalateedhibbeentaan (%) 70 ol of-eegganno malee namoota ogummaa hin qabnee fi bakka mijataa hin taanetti raawwata.⁹⁹ Haa ta'u malee, yakkooni ulfa irratti raawwataman kun yeroo baay'ee adeemsa seeraa keessa galchuun murtiin haqaa yeroo irratti kennamu hin mul'atu.¹⁰⁰

3.1.1. Yakkichi Waliigaltee fi Wal-amantaan Raawwatamuu

Yakkooni ulfa irratti raawwataman baay'een isaanii waliigaltee fi wal amantaa, fedhii miidhamtuu fi qaama sadaffaatiin raawwatamu. Kunis dursamee bakka, yeroo fi haala dhoksa ta'een saxaxama. Kanaaf, haala kan mijeessanii fi raawwii yakkichaa kan beekan namoota firoota dhiyoo ta'an yookiin michummaan walamantaa iccitii eeguu gidduu isaani jiruu dha.¹⁰¹ Kun immoo, miidhaan cimaan yoo qaqqabes himatamtoota seeratti dabarsanii akka hin kennineef dawoodha. Akkasumas, eeruun yoo dhiyaate illee ragaa kana qoratani baasuun salphaa waan hin taaneef himatamtoonni carraan qorannoo fi itti gaafatamummaa yakkaa jalaa miliquu isaanii bal'aa dha. Ijoo kana ilaalchisee himata dhiyaate mirkaneessuuf ragaan bu'aa qorannoo yaalaa miidhamtuu irraa argamu barbaachisaa yeroo ta'u jira. Jecha biraan, ragaan qorannoo yaalaa miidhamtuu irraa argamu, namoota biroo yakkicha irratti hirmaatan ykn miidhamtuu mataa ishee yakkichaan

⁹⁹Dalia Mortada, *Olitti yaadannoo lak. 6*

¹⁰⁰Akka qopheessaan barreffamichaa carraa argameen bakka tokko tokko ilaale keessa, Go/I/A/ Booraa Aanaa Aallee keessatti Bara 2001-Fulbaana 2007tti fi Mana Murtii Federaala Sadarkaa ^{1ffaa} Kutaa Magaalaa Yeekkaatti galmeen yakkaa ulfaan walqabatee murtii argatee tokko illee hin jiru. Akkasumas, Mana Murtii Olaanaa Godina Addaa Naannawaa Finfinnee galmaa'e hin jiru. Go/Qe/Wallaggaa Aanaa Anfillootti immoo bara 2003 fi Muddee 2006 tti galmee lama qofaatu seeratti dhiyaachuun murtii argate. Dabalataan, qopheessaan barruu kanaa ogeessota seeraa, keessattuu Abbooti Murtii fi Abbooti Alangaa godinaalee Oromiyaa keessa jiranii fi naannolee biroo irra hojjetan, Yuunivarsiitii SSI'itti barnoota LLM hordofan, tokko tokko irra dhimmicha qulqulleessuf akka yaaletti, galmeen yakka dhimma kana irratti qulqulla'uun murtii argatu baay'ee gadi aanaa ykn tasuma kan hin jirre akka ta'e dha.

¹⁰¹Rakkoo kana ilaalchisee galmeewwan MMOF Dhaddacha Boolee lakk. Gal.121639, G/Q / Wallaggaatti M/Murtii Aanaa Anfilloo lakk. Gal. 09413, M/Murtii Federaalaa Sad. ^{1ffaa} lakk.3 tti Gal. lakk. 206785 jiran miidhamtuun gocha kana akka raawwattuuf kan harka keessaa qaban michuu jaalala, hiriya, maatii dhihoo akka ta'an mul'isa. Galmeewwan kana irratti yakkichi akka saaxilamuuf sababa kan ta'an hirmaanna uummanni odeeffannoo dabarsee kennuu fi miidhamtuu irra miidhaan cimaan gahuun malee kaka'umsa miidhamtootan akka hin taane agarsiisa.

himachuuf ragaa bay'ee barbaachisu ta'uu danda'a.¹⁰² Miidhamtun immoo, dantaa ishee fi waahiltoota ishee eeguuf jecha qorannoo yaalaaf hayyama kennuu dhiisuu dandeessi. Kun immoo ragaa namaas ta'e kan mana yaalaa argachuuf aarsaa guddaa akka barbaadu mul'isa.

3.1.2. Yakkicha Faayidaa Waliiniif Raawwachu

Yakkootni baay'een jibbiinsaan ykn haaloo bahuuf ykn aariin raawwatamu. Yakkoota kana keessatti tokko miidhaa fi kan biraa immoo miidhamaa waan ta'eef gareen miidhame eeruu kennuu kaasee hanga murtii argatutti dhiyeenyaan hordofuun hojii qorannaa yakkaa walta'iinsaan deeggaruun mirga isaa sarbame kabachiifata. Haa ta'uu malee, yakka ulfa irratti raawwatuun walqabatee miidhamtuun (fkn dubartiin ulfi irraa bahu) dhiibbaa sababa ulfa kanaan gara fuulduratti dhufuu danda'u hambisuuf gocha kana akka carraa dhumaatti yeroo fayyadamtu, qaamni sadaffaan himatamaa yakkichaa ta'u immoo faayidaaf ykn kabajaa (beekamtii) argachuuf raawwata. Kana ilaalchisee, dhimmoonni itti aanani dhiyaatan rakkoo gama kanaan jiru agarsiisu.

Dhimma 1^{ffaa} keessatti Abban alangaa fi himatamaa Warqinaa Taaddasaa jedhamu (lakk. Galme 206785 ta'e irratti) seera yakkaa kew. 548(3) irra darbuun miidhamtuu irraa qarshii 350 fudhachuun haala seerri hin hayyamneen ulfa waan baaseef kan himatame yeroo ta'u, Manni Murtii Sad. 1^{ffaa} Federaalaa himatamaa keewwata himatame jalatti balleessaa jedheera. Akkasumas, dhimmi A/Alangaa fi Himatamaa Biraanuu Baqqalaafaa (N-2) armaan olitti ilaalle ijoo kana kan cimsuu dha. Kunis, miidhamtuu fi himatamtoonni akkaataa seerri hin hayyamneen ulfa baasuuf qarshii 800 tiin waliigalani hojjechuuf utuu jedhanii qabamuu isaanii mul'isa. Dhimmootni armaan olii kun himatamtootaa fi miidhamtootaa gidduu faayidaan waliini jiraachuu agarsiisu. Himatamtoonni gochichaa baay'inaan badii kana keessa kan seenan, keessattu ogeessoonni yaalaa yakkummaa gochicha wallaaluun osoo hin ta'iin faayidaa hin malle argachufidha. Haaluma wal fakkaatuun, garaa dubartii ulfaa sukkuumuu fi urgufuunis yeroo bay'ee miidhamtuun yeroo ciniinsuu, cinqaa muddamtee jirtu jalaa bahuuf gochi kun akka

---

¹⁰² Fakkeenyaaf, ulfa baasuu nama biraan haalawwan kew.547 tiin raawwatu ilaalchisee namoonni gocha kana irratti hirmaatanii fi miidhamtuun hayyama kennite itti-gaafatamummaa yakkaa akka qaban tuma.

raawwatuuf fedha ishee kenniti. Kun immoo garee bitaa fi mirgaa gidduu faayidaan waliinii waan jiruuf, ragaa kana mirkaneessu funaanuu gufachisuun qorannaa yakkicha walxaxaa taasisa.¹⁰³

3.1.3. Hirmaattotni Yakkichaa Hundumtuu Yakkamaa Ta'uu

Yakkoota ulfi irratti raawwatu kan akka ulfa baasuu, dubartiin akka irraa bahuuf fedhii ishee kennite ykn ofirraa baaste ykn namni ulfa baasuu irratti sadarkaa adda addaan hirmaate akka seera yakkaa kew. 545-552 tiin fi namni GBMQ irratti hirmaate bu'ura kew.569 tiin yakkaan akka gaafatamuu danda'u tumameera. Kun immoo namoonni iccitii kanaa beekanii fi harka keessaa qaban faayidaa dhuunfaa isaaniif jecha ragaa dabarsanii hin kennan. Kana caalaa immoo, gareen lamaanuu ija seeraan himatamtoota waan ta'aniif yakkicha dhoksuu fi ragaa balleessuuf cimsanii itti fufuun qorannoo yakkaa jalaa fedhii waliiniif wal miliqsu. Rakkoo gama kanaan jiruu agarsiisuf dhimma itti aanu haa ilaallu.

Kunis, dhimma A/Alangaa fi himatamtuu Ababaa Shifarraa (lakk. Galmees 09414 ta'e irratti) seera yakkaa kew. 548(2) irra darbuun ogumma barbaachisu osoo hin qabaatiin gocha ulfa baasuu raawwate jechuun kan himatamte yoo ta'u; Go/ Qe/ Wallaggaatti Manni Murtii Aanaa Anfilloo falmii bitaaf mirgaa dhagahuun murtii balleessummaa kenneera. Haaluma walfakkaatuun, miidhamtuun himata kanaa immoo (lakk. Galmees 09413) keessatti seera yakkaa kew. 547(3) irra darbuun gochi armaan olii akka irratti raawwatamuuf hayyama ishii waan kenniteef himatamtee, keewwata kana jalatti balleessaa jedhamteetti. Asirratti waanti hubatamuu qabu yakkicha kan saaxile himatamtuu ykn miidhamtuu osoo hin ta'iin hirmaannaa fi hordoffii hawaasa naannoon akka ta'e galmicha irra hubachuun ni danda'ama. Galmeewwan arman olii kana irraa akka hubannutti, gareen lamaanuu (himatamtuu fi miidhamtuun) itti gaafatamummaa yakkaa kan qaban ta'uu fi yakkicha ittisuufis ta'e saaxiluuf hirmaannan uummataa hammam barbaachisaa akka ta'e dha.

---

¹⁰³Af gaaffi Itti-aantuu Koomandaraa Ad. Shittoo Likkaasaa, Abbaa Adeemsa Hojii Dhimma Dubartootaa, Daa'immanii fi Dargaggoota Koomishinii Poolisii Oromiyaa, waliin gaafa 05/05/2008 taasifame.

3.1.4. Miidhamtuun Safuu Hawaasaan Balaaleffatamuu

Baratamaan namni miidhaan yakkaa irra gahe miidhaa kana irraa akka dandamatuuf hawaasni yaadaa fi deeggarsa adda addaan ni jajjabeessa. Haa ta'uu malee, yakka ulfa baasuun walqabatee himatamaa/tu caalaa miidhamtuutu balaaleffatama. Sababni isaa, yeroo baay'ee ulfi hin barbaadamne gaa'ilaan alatti kan uumamu yommu ta'u, kun immoo duudhaa, aadaa, safuu, fi amantii hawaasa irraa maquu waan ta'eef, ulfii gaa'ilaan alaa akka sagaagalummaatti kan fudhatamuu fi erga ulfaa'amee booda ulficha ofirraa baasisuun immoo cubbuu lubbuu nama irratti raawwatamuu jechun akka hojii abaaramaatti fudhatama.¹⁰⁴ Gama biraan, yakka GBMQ dubartii ulfa irratti namoonni raawwatan miidhamtuu gargaaruuf yaaduun waan ta'eef, miidhamtuun namoota ishee gargaaran (garaa ulfaa sukkuuman yookin urgufan) kana yakkaan yoo himatte dhiibbaan hawaasa biraa ishee irra gahuu bal'aa dha.¹⁰⁵ Kun immoo miidhamtuun miidhaa cimaan yoo irra gahes badii ishee irratti raawwatame kana saaxiluuf kaka'uumsa hin qabaattu.

3.2. RAKKOOLEE QAAMOLEE HAQAA BIRATTI MUL'ATAN¹⁰⁶

Rakkoon biraa yakkoota ulfa irratti raawwatamanin walqabatee jiru qaamolee haqaa bira hanqina jiru dha. Rakkoo kana keessaa inni tokkoffaan qorannoo yakkaa barbaachisu yeroon gaggeessuu dhabuun ragaan mana murtiif dhiyaatu laafaa ta'uu dha. Kana ilaalchisee dhimma A/Alangaa fi Dr. Kinfee Gadluufaa (Na-2) haa ilaallu. Himatamtootni seera yakkaa kew. 543(3) fi 548(3) irra darbuun yakka ulfa baasuu seeraan ala raawwachuun miidhamtuu irra miidhaan du'aa waan dhaqqabeef yakka dagannoon nama ajjeesuu fi yakka ulfa baasuu cimaan, duraa duuban, himataman. Raga miidhaa du'aa mirkaneessuuf dhiyaate keessaa tokko raga qorannaa reenfaa yeroo ta'u, ragaan barreeffamaa kun akka jedhutti *miidhamtuun kan duuteef*

¹⁰⁴Kalkidan Bekele, Cultural Practices That Affected the Status of Women in Benishangul Gumuz Mandura Woreda, (Unpublished MA thesis, AAU, 2007), F.23.

¹⁰⁵Afgaaffii Ad. Shittoo Likkaasaa, *Olitti yaadannoo lak.103* waliin gaggeeffame.

¹⁰⁶ Mata dureen xiqqaan kun rakkoole qaamolee haqaa biratti mul'atan hunda kan mul'isu osoo hin ta'iin rakkoolee qabatamaa tokko tokko ragaan deeggaraman kan agarsiisu dha. Akkasumas, rakkooleen kun akka amalaa fi raawwii isaanii irratti hundaa'uun bakkaa fi qaamolee haqaa hunda biratti mul'achuu ykn dhiisuu akka danda'an hubatamuu qaba.

sababa infeekshinii ulfa seeraan ala addaan kutuu irraa dhufeeni dha. Haa ta'u malee, ragaan kun kan argame erga miidhamtuun awwaalamtee turtee ji'a tokkoof torbee sadi boodadha. Ragaan ogeessaa dhimmicha irratti dhiyaatee ibse akka jedhutti, 'qorannaa reenfaa erga du'ee ji'a tokko booda godhamuu sirritti beekuun akka hin danda'mnee fi ragaan kana booda kennamu 'tilmaama' irratti hunda'uun' akka ta'e dha.

Manni Murtii Olaanaa Federaalaa Dhaddacha Boolees ragaa kana bu'uura godhachuun duuti miidhamtuu sababa infeekshinii ulfa baasuu seeraan ala uumame irraa dhufeen ta'uu ragaan dhiyaate sababaa fi bu'aa mirkaneessuuf amansiisaa waan hin taaneef, himannaa ajjeecha dagannoo (seera yakkaa kew. 543(3)) jalaa bilisa jechuun himannaa 2^{ffaa} seera yakkaa kew. 548 (3) jalatti balleessaa jedheera. Galmee kana irraa akka hubannutti qorannaan reenfaa kun ji'a tokko keessatti osoo ta'ee jiraatee murtiin kennamu faallaa ta'uu danda'a ture. Seenaa galmichaa irraa akka hubatamutti eeruun yakkichaa yeroon qaamolee haqaa biratti yoo dhiyaatullee, qorannaa reenfaa barbaachisaa ta'e kun erga eeruun dhiyaatee booda battala (yeruma) sana waan hin taasifamneef fudhatamummaa ragichaa gadi buusera. Kanaaf 'Haqni ture haqa hafe' ta'uu isaa galmee kana irraa hubanna.

Rakkoon biraa qaamolee haqaa biratti mul'atu himata yakkaa tumaa rogummaa qabuun banuu dhiisu dha. Sababa kanaan himatamtoonni adabbii isaaniif malu jalaa miliqu. Fakkenyaaf, himata A/Alangaa fi Biraanu Baqqalaafaa (N-2) armaan dura ilaalle irratti himatamtoonni seera yakkaa kew. 27(1) fi 548(1) irra darbuun yakka ulfa baasuu cimaan himatamuun, manni murtii falmii bitaaf mirgaa dhagahee tumaa kana jalatti balleessaa jedheera.¹⁰⁷ Haa ta'uu malee, himatamaan Biraanuu Baqqalaa ogeessa fayyaa Narsii waan ta'eef, seera yakkaa kew. 548(3)'n himatamuu qaba ture. Akka keewwata xiqqaa kanaatti ogeessotni fayyaa yakka ulfa seeraan ala baasuu yoo raawwatan tumaa kanaan gaafatamuu akka qaban ifaan tumeera. Kunis ogeessotni fayyaa itti gaafatamummaa ogummaa qaban dagachuun yakkicha waan raawwataniif manni murtii adabbii hidhaa fi maallaqaa irratti dabalataan yeroo murtaa'eef yookiin yakkicha irra kan deddeebi'e yoo ta'e hanga dhumaatti hojii ogummaa isaanii irraa ni dhorka. Himatamaan kunis hamma ogeessa fayyaa ta'ee gocha kana raawwateetti tumaan kun raawwatiinsa irratti qaba ture. Garuu, himanni Abba Alangaa himatamaan

---

¹⁰⁷Olitti yaadannoo lak.78

faayidaa argachuu malee ogeessa fayyaa ta'uu isaa hubannaa keessa hin galchine. Manni murtiis tumaa kana bu'uura godhachuun murtii laate.

Dabalataan, yakkoota ulfa baasuu ilaalchisee akka seera yakkaa kew. 547(3) tti miidhamtuun gocha ulfa baasuu seeraan ala akka irratti raawwatuuf fedhii kennite itti gaafatamummaa yakkaa akka qabdu tumeera. Haa ta'u malee, tumaan kun yeroo hojii irra oolu hin mul'atu. Fakkeenyaaf, galmee A/Alangaa fi Warqina Taaddasaa fi A/Alangaa fi Biraanuu Baqqalaafaa (N-2) armaan dura xiinxalame irratti miidhamtootni gochichi akka irratti raawwatuuf hayyama kennuun, raawwii yakkichaaf gumaacha akka qaban mul'isa. Himatamtootni kun garuu, yakkaan hin himatamne. Sababni osoo hin himatamaniif hafanis galmee qorannaa irraa waanti mul'isu hin jiru. Haa ta'u malee, kanaaf sababa ta'uu kan danda'u miidhamtootni kun yakkaan kan himatamaan yoo ta'e ragaa himatamtoota irratti kennan gufachiisuu waan danda'uuf ykn miidhamtuun gocha ishee amanuun waliigaltee qaama haqaa waliin taasisuun (plea bargain) ykn ragaa gahaan dhimma yakkaa mirkaneessu dhabuu fi k.k.f ta'uu danda'a. Yeroo kana ragaan ykn qorannaan kana mul'isu jiraachu qaba. Kun immoo, yoo xiqqaate iftoominaa fi itti gaafatamummaa galmee sanaa mirkaneessuuf gargaara.

Rakkoon biraa, adabbiin gahaan akkaata seeraan kennamuu dhabuu dha. Kunis adabbii kennamu irratti manni murtii aangoo isaa fayyadamuun akkaataa seeraan adabbii gadi buusuu akka danda'u yoo tumamee jiraates, adabbiin akkaataa seeraa kanaan kennuu dhabuun ni mul'ata. Fakkeenyaaf, galmee A/Alangaa fi Abbabaa Shifarraa armaan dura xiinxalame irratti himatamtuun seera yakkaa kew.548(2) jalatti balleessaa jedhamuun adabbii hidhaa ji'a sadii qofatu itti murtaa'e. Akka tumaa kanaatti, *adabbiin kennamuu qabu hidhaa salphaa waggaa tokkoo gadi hin taanee fi adabbii maallaqaati*. Kunis, ka'umsi adabbii hidhaa salphaa waggaa tokko yeroo ta'u, sababoota amansiisaa fi ulaagaa seeraa guutaniin hidhaa salphaan hanga guyyaa 10 (kudhan) itti gadi bu'uu danda'a.¹⁰⁸ Manni murtichaa garuu, daangaa gadi aanaa hidhaa salphaa yoo hin dabarres sababa adabbii ka'umsaa waggaa tokko irraa gadi buusee hin keenye. Adabbiin maallaqaa dabalataan akka tumaa kanaatti murtaa'uu qabu tures sababa malee bira darbeera. Kun immoo kaayyoo adabbii yakkaa: yakkoota ittisuu fi barsiisuu mirkaneessuu irratti dhiibbaa uumuu danda'a.

---

¹⁰⁸Seera yakkaa, Olitti yaadannoo lak.24, kew. 106 fi 179(F).

Galmeewwan dafanii murtii argachuu dhabuun hanqina qaamolee haqaa biratti mul'atan keessa isa kan biraati. Dhaqqabummaan seeraa kan ittiin madaalamu keessaa tokko himanni dhiyaate si'aayinaa fi qulqullinaan yeroo dhama qabeessa ta'e keessatti murtii argachuu dha. Haalli walxaxaan osoo hin jiraatin galmeelafarra harkisuun dhaqqabummaa haqaa daangessuu dha. Ijoo kana irratti turtii dhimmoota itti aanan lamaa haa ilaallu. Dhimma 1^{ffaa} galmeel A/Alangaa fi himatamtoota Dr. Kinfee Gedluufaa (Na-2) kanaan dura xiinxalle irratti himanni mana murtiitti kan baname gaafa 22/01/2006 yeroo ta'u, murtiin kan kenname gaafa 27/05/2007 dha. Akkasumas, dhimma 2^{ffaa} A/Alangaa fi himatamaa Warqinaa Taaddasaa irratti himanni kan mana murtiitti saaqame gaafa 05/10/2005 yeroo ta'u, murtii kan argate immoo gaafa guyyaa 12/10/2006 dha. Dhimmoota lamaan armaan olii irraa kan hubannu, galmeewwan kun yeroo qorannaa himannaa dura turee fi oliyyannoo murtii booda jiru osoo hin dabalatiin waggaa tokkoo ol turan. Galmeewwan kana irratti himatamtoonni beellama kudhanii (10) ol deddebi'aniiru. Galmeewwan beellamuu fi lafarra harkisuun sababa amansisaa ykn amansiisaa hin taaneen yoo ta'e iyyuu sababoonni kun dheebuu miidhamaa fi hawaasni si'oominaan haqa argachuuf qabu mirkaneessuu hin danda'ani. Kana malees, galmeen yeroo dhageetti uummataa keessa jiru yoo murtaa'e hawaasa barsiisa. Kun immoo kan mirkanaa'u galmeen si'oominaa fi qulqullinaan qoratamee yoo furmaata argate dha. Yeroo kana amantaa uummatni sirna haqaa irratti qabu ni dabala. Kun yoo hin taane garuu, duub-deebiin isaas faallaa ta'uu danda'a.

4. YAADOTA GUDUUNFAA FI FURMAATAA

Yakkootni ulfa irratti raawwataman yeroo ammaa dhimma ijoo seeraa qofaa osoo hin ta'iin dhimmoota safuu hawaasaa, amantii, siyaasa, fayyaa, mirgoota dhala namaa, fi k.k.f'iin walqabatee ilaalamu dha. Waadaaleen mirgoota dhala namaa gara garaa sadarkaa idil-addunyaatti jiran mirga daa'ima ulfaa'ameef ifaan beekamtii hin kennine. Gama biraatiin immoo waadaaleen kunneen gocha ulfa baasuu ifatti akka mirgaatti hayyamaniin hin jirani. Biyyootni gara garaas haala qabatamaa naannoo isaanii irratti hundaa'uun seeraa fi imaammata isaanii keessatti haala itti fakkaateen dhimma kanaaf uwwisa kennaniiru. Seerri yakkaa RDFI yakkoota ulfa irratti raawwataman bakka tokkotti gurmeessuun yoo tumuu baatellee, yakkoota

seeraan ala ulfa baasuu, GBMQ'tiin miidhaa lubbuu fi qaama dubartii fi daa'ima ulfa irratti geessisuu fi tooftaawwan ulfa baasuu ifatti beeksisuun yakka akka ta'e labseera. Akkasumas, mirga saalaa fi walhormaata dubartootaa mirkaneessuu fi miidhaa ulfaan walqabatee dhufu hir'isuuf, ulfichi dirqisiisanii gudeeduun yookin fira irraa yoo uumame, fayyummaa haadhaa fi daa'ima ulfaa'ameef, rakkoo uumama ulfichaa fi dubartiin ulfaa hir'ina fayyaa qabaachuu ykn ijoollee ta'uu isheetiinii fi balaan tasaa humna olii yoo mudate ulficha addaan kutuun akka danda'amu hayyameera.

Haa ta'u malee, raawwii irratti rakkooleen garagaraa ni mul'atu. Barruun kunis dhimmoota yakkoota ulfaan walqabatee qaawwa seeraa fi raawwii jiru xiinxaleera. Qaawwaa seeraa jiran keessa inni tokko dubartiin ulfa hin barbaadamne baasuu barbaaddu fira irraan ulfaa'e yookin dirqisiifamee gudeedameen ulfaa'e waan jetteef qofa ulficha akka baastu hayyamuufiin kan walqabatu dha. Ragaa yookin qorannoon dabalataa haalli itti gaggeeffamu waan hin jirreef tuma kana akkaata hin malleen fayyadamuun bal'inaan ni mul'ata. Inni kan biraa daa'imman umurii 18 gadii tajaajila maloota ittisa ulfa argachu irratti seerri kallattiin kaa'e hin jiru. GBMQ dubartii ulfa irratti raawwatu ilaalchisees miidhamtuun gochichi fedha isheen ykn fedha ishee ala yoo irratti raawwate tumaan seera yakkaa ifaan kana bulchu hin jiru. Gama biraan hanqinni jiru, itti gaafatamummaa yakkaa guutummaan mirkaneessuu dhabuudha. Kunis, jaarmiyaalen namummaa seeraa qaban gocha yakka ulfa baasuu irratti yoo hirmaatan itti gaafatamummaan isaanii seera yakkaan hin uwwisamne. Yakkoota GBMQ'tiin dubartii ulfa irratti raawwatamaniif adabbiin tumames nama yakka dagannoon raawwate kan itti yaaduun badii uume caalaa kan adabsiisuu fi miidhaan du'aa sababa kanaan yoo qaqqabe akeekkachiisa qofaan bira darbamuu akka danda'amu tumee jira. Kunis kaayyoo seera yakka fi adabbii kan faallessu dha. Akkasumas, murtiin DhIMMWF namni dubartii ulfa garaa irra rukuchuun ulfichi akka du'u godhe yakka yaalii ajjeechaa haadha irratti raawwatameen akka gaafatamu murteessee jiru miidhaa qaqqabe kallatti haadhaa qofaan kan madaalee fi dantaa daa'ima ulfaa'amee eeguuf tumaalee seera yakkaa fi waadaalee mirgoota namoomaa idil-addunyaa biyyi keenya fudhatte keessa jiran hubannoo keessa kan galche miti.

Yakkoota ulfa irratti raawwataman seeratti dhiyeessun murtii haqaa kennisiisuu irratti waantoti danqaa ta'an adda durummaan amala yakkichaa

irra kan maddanii fi qaamolee haqaa keessatti hanqinaalee mul'atanidha. Rakkooleen haala raawwii yakkichaan walqabatani jiran; yakkicha waliigaltee fi wal amantaan faayidaa waliiniif raawwachuu, hirmaattotni yakkichaa, miidhamtuu fedhii kennite dabalatee itti gaafatamummaa yakkaa waan qabaniif walii dhoksuu fi miidhamtuun hawaasaan balaaleffatamu fa'i. Kun immoo qorannoo yakkaa gochaa kana irratti adeemsifamu walxaxaa taasisuun himatamtoonni carraa itti gaafatamummaa yakkaa jalaa miliquu bal'isa. Kana malees, hanqinootni qaamolee haqaa biratti mul'atan maddi isaanii tajaajilamtoota ykn dhimmamtoota ykn hojimaata qaama haqaa keessatti mudatu irraa dhufu. Rakkoolee tajaajilamtoota biratti mul'atan keessaa: miidhamtoonni battala miidhaan irra dhaqqabetti beeksisuu dhabuu fi dhimmicha hanga xumuraatti hordofuu dhiisuun sababa gara garaan addaan kutuu yeroo ta'u; qaawwi dhimmamtoota biratti mul'atu immoo ogeessotni fi dhaabbileen fayyaa tokko tokko yakkicha irratti hirmaachuu fi miidhamtoota seera qabeessaan ulfa adda kutuu barbaadaniif tajaajila si'ataa kennuu dhabuun miidhamtuu rakkoo dabalataaf saaxilu fi k.k.f dha. Hanqinoota hojimaata qaamolee haqaa keessa jiru ilaalchisee qorannoo yakkaa yeroon gaggeessu dhabuun ragaan barbaachisu baduu, himata yakkaa keewwata roqummaa qabuun banuu fi murteessu dhabuu, miidhamtuun gocha ulfa baasuu seeraan ala akka ishee irratti raawwatuuf fedhii kennite itti gaafatamummaa yakkaa osoo qabduu himachuu dhiisuu, adabbii gahaan akkaataa seeraan kennamuu dhabuu fi galmeelafarra harkisuu fi kkf warra gurguddoo dha.

Rakkoo gama kanaan jiru maqsuuf hojiin bu'uraa hanqinaalee armaan olii irratti hojjechudha. Isaanis; dubartootni yakkoota seeraan ala ulfa baasuu fi GBMQ isaan irratti akka hin raawwanneef hubannoo gahaa uumuu, dhaqqabummaa tajaajila seeraa fi fayyaa caalaatti mirkaneessuun rakkoon kun akka hin uumamne dursanii ittisuun ni danda'ama. Rakkoon kun yoo uumame immoo, gama tokkoon himatamtoota irratti qorannoo yakkaa barbaachisaa si'oominaa fi qulqullinaan gaggeessuun hojii haqaa mirkaneessuu yeroo ta'u, gama biraan immoo miidhamtoonni miidhaa kana irraa akka dandamataniif haala mijeessuu dha. Fakkeenyaaf, qaama tajaajila fayyaa fi seeraa (Medico-legal service) bakka tokkotti kennuu danda'u dhaabuu ykn dhaabbilee fayyaa keessatti qaamolee haqaa waliin ta'uun haala itti hojjechuun danda'amu uumuu fi kkf irratti hojjechuun barbaachisaa dha.

Kana malees, mootummaan tumaalee seera yakkaa keessatti dabalataan haguugamuu qabani¹⁰⁹ fi kanneen seera yakkaa keessatti tumamani raawwii irratti qaawwa agarsiisan yeroo yeroon haala qabatama jiru irratti hundaa’uun fooyyessuu qaba. Fakkeenyaaf, yakka ulfa baasuu ilaalchisee itti gaafatamummaan yakkaa jaarmiyaalee namummaa seeraa qabani akka uwwisu gochuun barbaachisaa dha. Ulfi kan uumame sababa dirqisiisani gudeeduu yookin quunnamtii saalaa fira waliin raawwatame irraa argame yeroo jedhamu sababni kun dhugaa ta’uu mirkaneessuuf ragaa yookin qorannaan dabalataa akkaataa itti taasifamuu danda’u irratti seerri jiru fooyya’uu qaba. Kanaan walqabatee iccitii fi si’oomina tajaajila kana mirkaneessuuf qorannoon galmee battala miidhamtuun tajaajila kana argachuuf gaafattetti haala itti eegaluu danda’amurratti hojjetamuu qaba. Adabbiin yakkoota GBMQ tiin dubartii ulfaa fi ulficha irratti raawwataman irratti kennamus kaayyoo seera yakkaa fi qajeeltoowwan adabbiitiin akka walsimuu danda’u seerichi fooyya’uu qaba.

---

¹⁰⁹Tumaalee haaraa seera yakkaa keessatti dabaluu ilaalchisee bu’ura Heera Mootummaa RDFI kew.55(5)tiin naannooleen dhimmoota seera yakkaa federaalan hin haguugamiin irratti aangoo seera yakkaa baasuu akka qaban waan tumeef, dhimmoota seerri yakkaa federaalaa hin uwwisiin irratti naannooleen, Oromiyaa dabalatee, seera naannoo isaaniitin haguuguu danda’u.